

Medling vid brott

Slutrapport från en försöksverksamhet

BRÅ-rapport 2000:8

Denna rapport kan beställas hos bokhandeln eller hos
Fritzes Kundtjänst, 106 47 Stockholm. Telefon 08-690 91 90,
fax 08-690 91 91, e-post fritzes.order@liber.se

Produktion:
Brottsförebyggande rådet, Information och förlag,
Box 1386, 111 93 Stockholm. Telefon 08-401 87 00, fax 08-411 90 75.
E-post: info@bra.se
BRÅ på Internet: www.bra.se
ISSN 1100-6676, ISBN 91-38-31618-8
Omslag: Ahlm & Partners
Tryck: Tierps Tryckeri, Tierp 2000
© Brottsförebyggande rådet

Innehåll

Förord	5
Sammanfattning	7
BRÅ:s bedömningar.....	8
Medling och reparativ rättvisa	11
Utvecklingen i Sverige.....	12
Uppdrag till BRÅ.....	13
Försöksverksamhetens genomförande	15
Dokumentation och samordning av försöksverksamheten.....	15
Projektet och deras verksamhet.....	16
Erfarenheter från försöksverksamheten	23
Jämförelser mellan olika projekt.....	23
Projektens inriktningar.....	24
Samarbetet mellan dem som berörs av medlingsverksamheten.....	27
Gärningsmännen	31
Insikt i brottets konsekvenser.....	31
Gärningsmännen i försöksverksamheten.....	31
Gärningsmännen berättar.....	33
Brottsoffren	37
Brottsoffrets reaktion.....	37
Brottsoffren i försöksverksamheten.....	37
Brottsoffren berättar.....	38
Företag i medling.....	40
Internationella erfarenheter	43
Medling i andra länder.....	43
Medlingens kostnader.....	44
Samarbete över nationsgränser.....	45
Diskussion	47
Litteratur	51

Bilagor	53
Bilaga 1.....	53
Bilaga 2.....	54
English summary	57

Förord

Medling vid brott är en metod att sammanföra en gärningsman med sitt brottsoffer i närvaro av en medlare. Tillsammans med närbesläktade metoder, exempelvis familjerådslag, är det ett uttryck för sökandet efter nya lösningar på problem som att minska återfall i brott och brottsoffrens lidande. Medlingen ger gärningsmannen ett tillfälle att förstå och ta ansvar för brottets konsekvenser samtidigt som brottsoffret ges tillfälle att bearbeta sin upplevelse. Metoden praktiseras sedan några decennier världen över.

Den 16 april 1998 gav regeringen Brottsförebyggande rådet (BRÅ) i uppdrag att inleda, stödja, samordna och utvärdera en försöksverksamhet med medling för unga lagöverträdare (Ju 97/1394).

I samband med att denna rapport ges ut, publiceras ytterligare en rapport om medling: "Medling vid brott. Brottsoffren berättar". Dessutom har arbetet med uppdraget och resultat från delar av utvärderingen tidigare beskrivits i två delrapporter: "Medling vid brott. Rapport från en försöksverksamhet" (BRÅ-rapport 1999:12) och "Medling vid brott. Gärningsmännen berättar." (BRÅ-rapport 1999:14).

Brottsofferstudien genomfördes av Malin Leiknes och gärningsmannastudien av Ola Sundberg, båda före detta projektanställda vid BRÅ. Rapportens författare är Karin Svanberg, verksam vid BRÅ, och Christina Nehlin, före detta projektanställd vid BRÅ.

Stockholm i mars 2000

Ann-Marie Begler
Generaldirektör

Sammanfattning

Medling vid brott är en metod att sammanföra en gärningsman med sitt brottsoffer i närvaro av en opartisk medlare. Den teoretiska utgångspunkten för medlingen är att gärningsmannen ska ges tillfälle att förstå och ta ansvar för brottets konsekvenser. Brottsoffret ska vidare ges tillfälle att bearbeta sin upplevelse och närsamhället stärka sin sociala kontroll. I olika länder, verksamheter och även inom en och samma medlingsverksamhet kan dock syftet med denna variera.

BRÅ har inlett och utvärderat en försöksverksamhet med medling för unga gärningsmän på olika orter i hela landet. Verksamheten har pågått i drygt ett år, vilket är en alldeles för kort tid för en utvärdering i strikt bemärkelse. 32 projekt har ingått i försöksverksamheten – alla med olika förutsättningar vad gäller tid, medel och förkunskaper. Drygt 400 medlingar genomfördes under försöksåret. Antalet medlingar är mycket ojämnt fördelade över projekten. Fyra projekt stod, under försöksåret, för över 70 procent av medlingarna. Tolv projekt genomförde fem medlingar eller färre under samma period och tre projekt genomförde inga alls.

Mer än hälften av de brott som behandlats i medling under försöksåret är snatterier eller skadegörelser mot företag. Vid brott mot företag deltar oftast ägaren eller butikschefen i medlingen. Drygt en tiondel av medlingarna gällde våldsbrott riktade mot privatpersoner. En tredjedel av medlingarna har genomförts med gärningsmän som var under 15 år, alltså under straffmyndighetsålder. Vid drygt 50 procent av medlingarna var gärningsmännen från 15 till och med 17 år, dvs. den åldersgrupp som avsågs i regeringsuppdraget.

De flesta projekt inom försöksverksamheten är organiserade inom kommunernas socialtjänst, antingen som en fristående verksamhet eller skötta parallellt med ordinarie verksamhet. Ett projekt bedrivs av polisen och ett som ideell förening. Projekt som bedrivs ideellt har svårt att få tillgång till ärenden, oftast på grund av sekretessregler. Projekt som bedrivs parallellt med annan verksamhet får ofta avstå från medlingsuppgiften till förmån för mer akuta göromål.

Ett väl fungerande samarbete med olika myndigheter och organisationer är avgörande för att en medlingsverksamhet ska fungera. I sin dagliga verksamhet har projekten samarbetat närmast med polisen (framför allt utredare av ungdomsbrott), socialtjänsten (framför allt ungdomshandläggare) samt åklagare. Samarbetet är viktigt ur flera aspekter men främst för att medlingsprojektet ska få medlingsbara ärenden hänvisade till sig.

Flera av projekten har haft en medlare eller ansvarig som ofta vistas i polis-huset eller har eget rum där. Några projekt hade dock till en början svårt att få till stånd ett fungerande samarbete. Detta verkar successivt ha förändrats till det bättre under försöksåret. Svårigheterna berodde bland annat på brist på föreskrifter. Polisen är den instans som hänvisat flest ärenden till försöksverk-

samheten. Samarbetet med socialtjänsten har också fungerat utan större problem. De svårigheter som funnits har bestått i att socialtjänsten varken engagerat sig i eller prioriterat utvecklingen av medlingsprojektet. Efter polisen har socialtjänsten varit den instans som hänvisat flest ärenden till försöksverksamheten. Så få som tre ärenden har hänvisats från åklagarna. Åklagarna uppfattar inte de bestämmelser som finns (t ex i lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, LUL) som tillräckligt tvingande för att de ska beakta att en medling skett eller ta initiativ till att en sådan genomförs. Vissa åklagare har motsatt sig att medling sker innan den rättsliga processen är över. Projekten har också samarbetat med brottsofferjourer, tingsrätter och religiösa samfund.

Två kvalitativa studier av brottsoffer respektive gärningsmän som genomgått medling har genomförts för att ge en bild av deltagarnas subjektiva upplevelser av medlingen. De visar bland annat att brottsoffret vid egendomsbrott mot företag ofta upplever att medlingen främst är till för gärningsmannen. I dessa medlingar är förutsättningen också mindre för att känslomässigt kunna förankra kunskapen om brottets konsekvenser hos gärningsmannen. Förutsättningarna är större vid brott som drabbat en privatperson. Medlingar vid sådana brott ger därför större möjligheter till insikt i brottets konsekvenser, alltså den typ av insikt som förväntas leda till minskat återfall i brott. De intervjuade privatpersoner som utsatts för brott uppger alla att de upplevt en lättnad och ett känslomässigt avslut på brottshändelsen efter medlingen samt att det var skönt att få ett ansikte på förövaren. Det bör dock tilläggas att de två undersökningarna är begränsade i sitt urval och inte kan generaliseras till alla som deltagit i medling inom försöksverksamheten.

Utvärderingen visar att det finns tendenser till två inriktningar i medlingsverksamheten i Sverige. En vars verksamhet bygger på tanken om att ”stämna i bäcken” som medlar främst i egendomsbrott mot företag. Gärningsmännen är där unga, ofta under straffmyndighetsålder. Medlingarna är korta, har ett informativt innehåll och fokuserar på brottets materiella konsekvenser. En andra inriktning är mer fokuserad på konfliktlösning och vad som sker i dialogen mellan parterna. Medlingarna gäller främst brott mot privatpersoner och gärningsmännen är i allmänhet något äldre. Medlingarna är i allmänhet långa och föregås ofta av ett förmöte med brottsoffret. Majoriteten av projekten, särskilt de nystartade, har dock en obestämd inriktning som ligger någonstans mellan de två ovannämnda.

BRÅ:s bedömningar

Det finns goda skäl att tro att utvecklingen av medlingsverksamhet kommer att fortsätta i landet oavsett lagstiftning. Det finns därför anledning att fråga sig vilken instans i samhället som är bäst lämpad att driva medlingsverksamhet. BRÅ menar att det är lämpligt att organisera medlingsverksamhet i kommunernas socialtjänst. Där finns förutsättningarna för en verksamhet med god kvalitet, såsom utbildning och vana att handskas med denna typ av problem.

BRÅ:s utvärdering visar också att projekt, där medlingen bedrivs frikopplad från övrigt arbete inom socialtjänsten, bäst etablerar en fungerande verksamhet.

Ett annat resultat av utvärderingen är att åklagarna, och i viss mån även polisen, är i behov av tydligare regelverk för hur man ska förhålla sig till medlingsverksamhet. Det finns redan idag bestämmelser i lagstiftningen som syftar till att den som begått brott ska göra rätt för sig, eller som antyder att medlingsliknande åtgärder ska genomföras, till exempel i LUL. BRÅ anser att ett förtydligande i dessa bestämmelser skulle kunna ge medlingsverksamheten ökad legitimitet och genomslagskraft. (Översikt över lagtexter, se bilaga 2.)

Vid ett övervägande om en eventuell lagstiftning på området är det viktigt att medlingsbegreppet och verksamhetens syften tydligt definieras. De två syften som kommit mest till uttryck i försöksverksamheten, och som enligt BRÅ är de som bör understrykas i eventuell lagstiftning, är att minska återfall i brott och att minska brottsoffers lidande. Det vill säga att verksamheten bör utformas så att både brottsoffer och gärningsmän kan ha nytta av den.

Om det huvudsakliga syftet med medlingen är att förhindra återfall i brott, kan medling som en generell åtgärd vid exempelvis snatteri ifrågasättas. Om verksamheten riktas mot hela gruppen av ungdomar som snattar och ”åker fast” är det troligt att en stor andel av dem som blir föremål för åtgärden ändå aldrig skulle begått ett nytt brott, än mindre påbörjat en kriminell karriär. Det bästa sättet att rikta åtgärden till den grupp där behovet är som störst borde vara att utföra medling efter strategiska urval av brottstyper som bättre förutsäger kriminella karriärer, tillsammans med en översyn av den unge gärningsmannens livssituation. I en studie har tre debutbrott som indikerar en hög risk för fortsatt brottskarriär identifierats: tillgrepp av fortskaffningsmedel, rån och stöld. Där emot är det mycket låg risk att en person som vid första lagföringen, lagförs för snatteri, ska utveckla en karriär som kronisk brottsling (BRÅ-rapport 2000:3).

Därmed inte sagt att medling med unga gärningsmän som begått lindriga brott inte är förtjänstfull – i enskilda ärenden kan det sannolikt bedömas som lämpligt, särskilt när hänsyn tas till gärningsmannens övriga situation. BRÅ anser dessutom att vårdnadshavare som regel bör närvara vid medlingen. Detta gäller särskilt om gärningsmannen är under 15 år.

Vid grova brott, där det huvudsakliga syftet ofta är att tillgodose brottsoffers behov, ska de som arbetar med medlingen vara väl insatta i brottsofferproblematik. Det är därför viktigt att höja brottsofferfrågorna på dagordningen inom medlingsverksamheten, särskilt i utbildning av medlare m.m.

I utvärderingen framkom att försöksverksamhetens projekt i ringa utsträckning utvecklat sitt arbete utifrån någon underbyggd tanke om hur denna påverkar deltagarna. Deras verksamhet är inte heller i någon högre utsträckning formad utifrån en analys av problemen med ungdomsbrottslighet i området.

Arbetet har således snarare varit förankrat i sunt förnuft än i kunskap, vilket projekten trots allt kommit långt med. Verksamheten är ung och outvecklad. Vid en eventuell utvidgning av medlingsverksamheten kommer det därför att finnas ett samlat behov av kunskapsutveckling och utbildning. Dessutom kommer det att finnas ett utökad behov av erfarenhetsutbyte projekten emellan.

Medling och reparativ rättvisa

Medling mellan gärningsman och brottsoffer har sedan början av 1980-talet och framför allt under 1990-talet fått allt större spridning runt om i världen. Idén om medling växte fram i USA och Kanada under andra hälften av 70-talet och spreds därefter till en rad länder. Några länder som använder medling som metod är Storbritannien, Australien, Nya Zeeland och Österrike. Även Norge och Finland har använt medling en längre tid. I Sverige startades den första medlingsverksamheten 1987 (Braithwaite, 1997; Dahlöf, 1996).

Medlingsverksamhet initieras ofta direkt som en praktisk metod utan förankring i en teori (Schiff, 1998). Det finns dock teorier om medling som fenomen. Medling vid brott beskrivs ofta som ett uttryck för ”reparativ rättvisa” (restorative justice i engelskspråkig litteratur), i likhet med närbesläktade metoder såsom familjerådslag. Termen reparativ rättvisa är ett försök att skapa ett övergripande begrepp för reaktioner på brott som skiljer sig från de straffande (retributiva) och de behandlande (rehabiliterande). En av de grundläggande principerna för reparativ rättvisa är att ge brottsoffret och gärningsmannen en chans att söka försoning och ett känslomässigt avslut på brottshändelsen i stället för att straffa gärningsmannen på traditionellt vis. Teorin har även inslag av att vilja stärka närsamhället och individens lokala inflytande genom att ”ta ned” rättsskipningen till en lägre nivå – man menar att felaktiga beteenden i högre utsträckning borde korrigeras på ett mer informellt sätt via en lokalt förankrad social kontroll.

Det finns dock ingen enhetlig definition av medling. Medlingsverksamheter både nationellt och internationellt formulerar sina mål och syften på delvis olika sätt, även om innehållet i praktiken har mycket gemensamt. Det gemensamma för medlingsverksamheterna är mötet mellan gärningsmannen och brottsoffret. Ett medlingsmöte går oftast till så att offret och gärningsmannen sammanförs för att få beskriva sina versioner av hur de uppfattat händelsen och vilka konsekvenser brottet haft. Samtalet leds, men ska inte styras, av en opartisk medlare. Oftast ber gärningsmannen brottsoffret om ursäkt. Ibland upprättar parterna ett avtal om hur gärningsmannen ska kompensera brottsoffret eller hur de ska förhålla sig till varandra i fortsättningen.

Ibland beskrivs olika medlingstyper utifrån det värde de tillskriver avtalet i förhållande till det personliga mötet. Inriktningarna är ”avtalsstyrd” respektive ”humanistisk”. Det har konstaterats att den avtalsstyrda, som lägger stor vikt vid gärningsmannens gottgörelse till brottsoffret, är den mest utbredda i västvärlden och särskilt vid medlingar som gäller lättare egendomsbrott. Den humanistiska inriktningen lägger tonvikten vid att båda parter, genom dialog, ska nå en lösning på den konflikt som brottet skapat eller som är orsaken till brottet (Umbreit, 1997).

I de flesta länder används medling vid brott huvudsakligen som ett alternativ till traditionell rättslig behandling. Att parterna, med hjälp av medlaren,

kommer fram till ett avtal om hur gottgörelse ska ske är därför en viktig del av medlingsprocessen. I många länder förekommer dock medling även i senare stadier av en rättsprocess, efter att dom fallit. Brottet är då oftast av allvarigare karaktär och syftet mer uttalat att ge brottsoffer och gärningsman hjälp att bearbeta det de varit med om respektive orsakat.

Den medlingsverksamhet som bedrivs i Sverige i dag är inte reglerad. Den har vuxit fram spontant och utan styrning från statsmakterna. Medling har dock viss betydelse inom ramen för påföljdssystemet. Det finns bestämmelser i lagstiftningen som syftar till att den som begått brott ska göra rätt för sig. Dessutom finns bestämmelser som innebär att den unges vilja att ställa till rätta beaktas vid den rättsliga prövningen vid misstanke om brott. (För beskrivning av lagtexter, se bilaga 2.) Medling är därmed ett komplement till rättsprocessen och äger i de flesta fall rum oberoende av, eller relativt oberoende av den. (Dir 1998:30.)

Utvecklingen i Sverige

På många sätt överensstämmer den svenska utvecklingen av medlingsverksamheten med den internationella. En gemensam tendens är att medling startar som en praktik som uppmärksammas och diskuteras av forskare på ett teoretiskt plan. Idéerna fångas upp av politiker och ses som ett nytt alternativ till den etablerade rättsliga hanteringen av vissa brott. I och med medlingens många syften tilltalas ofta de flesta politiska läger av metoden.

Det första svenska medlingsprojektet startades år 1987 i Hudiksvall. En polis såg att möjligheten fanns att sammanföra ungdomar, som begått brott, med offren för brotten. Han började genomföra medlingar utan att ha någon anknytning till den debatt som fördes på politisk nivå eller till forskning på området. Samma år startades ett medlingsprojekt i Solna/Sundbyberg i Föreningen skyddsvärnets regi.¹ Vid 1990-talets mitt hade en handfull medlingsprojekt startats i olika kommuner i Sverige.

Regeringen gav år 1994 Riksåklagaren (RÅ) i uppdrag att kartlägga de erfarenheter som hittills fanns av att bedriva medlingsprojekt. RÅ skulle vidare utarbeta en eller flera modeller för hur medlingsverksamhet för unga lagöverträdare skulle kunna bedrivas. Av rapporten från RÅ framgår att medlingsverksamhet kan utvecklas till en alternativ eller kompletterande sanktion för främst ungdomar som har begått brott. En modell för hur detta skulle kunna gå till redovisas tillsammans med en rad förslag på lagändringar. Det föreslogs att en rikstäckande försöksverksamhet skulle inrättas och att en vetenskaplig utvärdering av den skulle genomföras innan statsmakterna lade fast formerna för medlingsverksamhet i exempelvis lagstiftning på området (Riksåklagaren, 1996).

---

¹ Skyddsvärnet är en ideell hjälporganisation för frigivna fångar och deras familjer.

Uppdrag till BRÅ

Den 16 april 1998 gav regeringen BRÅ i uppdrag att inleda, stödja, samordna och utvärdera en försöksverksamhet med medling för unga lagöverträdare (Ju 97/1394). Regeringen beslutade vidare att ge en särskild utredare i uppdrag att analysera medlingens roll i rättssystemet (Dir. 1998:30).

Enligt regeringsuppdraget skulle BRÅ fungera som samordnare och stöd för projekten samt verka för att kontakter etableras såväl mellan de olika projekten som mellan de myndigheter och organisationer som berördes av försöksverksamheten. Utvärderingen skulle ge en beskrivning av de projekt som omfattas av försöksverksamheten där det framgår vilka organisationer som bedrivit medlingsverksamhet och vilka som ansvarat för den. Dessutom skulle beskrivningen bland annat redogöra för vem som initierat medlingen, i vilket skede i det rättsliga förfarandet som medling aktualiserats och vilka som genomfört medlingen. Beskrivningen skulle också innehålla uppgift om hur samarbetet mellan dem som berörts av medlingsverksamheten fungerat. Enligt uppdraget skulle utvärderingen särskilt belysa för- respektive nackdelar med olika projekt. Dessutom skulle utvärderingen, i den mån det var möjligt, belysa vilka effekter medling har för unga lagöverträdares återanpassning och för brottsoffren. Utvärderingen skulle också innehålla en analys av hur medling påverkar kostnaderna för rättsväsendet.

Arbetet med uppdraget och resultat från delar av utvärderingen har tidigare beskrivits i två delrapporter: "Medling vid brott. Rapport från en försöksverksamhet." (BRÅ-rapport 1999:12) och "Medling vid brott. Gärningsmännen berättar." (BRÅ-rapport 1999:14). "Medling vid brott. Brottsoffren berättar."

Försöksverksamhetens genomförande

32 projekt, från Lund i söder till Umeå i norr, kom att ingå i försöksverksamheten efter att ha tilldelats projektmedel. Cirka tio projekt hade redan erfarenhet av medling, medan de återstående erhållit medel för att starta en verksamhet från grunden. Majoriteten av projekten låg fortfarande i startgroparna vid årsskiftet 1998/1999. En stor del av projekten hade således inte utfört några medlingar när försöksverksamheten inleddes.

Dokumentation och samordning av försöksverksamheten

Eftersom försöksverksamheten endast pågått i drygt ett år är möjligheterna till en mer ingående utvärdering begränsade. Det är en tidskrävande process att inleda en försöksverksamhet, samla in data och göra en mer djupgående analys. Tidsramen har varit alltför knapp för att exempelvis kunna genomföra en återfallsstudie av de gärningsmän som deltagit i medling under försöksverksamheten. I en sådan är det nödvändigt att följa upp de enskilda individerna under en längre tid. Då försöksverksamheten består av projekt som är formade av en spontan utveckling, dessutom önskad, har det också funnits få möjligheter att styra verksamheten så att den blivit idealiskt utformad för en utvärdering. BRÅ har dock samlat information om och dokumenterat all verksamhet som skett i och runt försöksverksamheten. Med hjälp av dessa uppgifter besvaras i den mån det är möjligt de frågor som ställs i regeringsuppdraget.

Projekten har kontinuerligt lämnat uppgifter till BRÅ om den löpande verksamheten i så kallade medlingsprotokoll. Protokoll har förts för alla de ärenden där projektets avsikt varit att genomföra en medling. De redovisar bland annat hur många medlingar som genomförs i respektive projekt, typ av brottsoffer (företag/privatperson), brott, ålder och kön på gärningsmännen och brottsoffren, avtal som slutits och om de genomförts samt eventuella domar. I de fall medlingen ej genomförts beskrivs anledningen till detta i protokollet.

För att kunna beskriva och jämföra projekten har information samlats in på flera sätt. Kontakter med projekten och projektens ansökningar om medel har givit grundläggande information, exempelvis om hur projekten är organiserade. Projektledarna har vid två tillfällen (årsskiftet 1998/1999 och november 1999) besvarat enkäter om projekten. En sondering bland projektens samarbetspartner har också genomförts i form av en mycket kortfattad enkät.

Två intervjuundersökningar har genomförts, en med gärningsmän och en med brottsoffer. En enkätundersökning av de brottsoffer som deltagit i medling

i egenskap av företrädare för en affärsverksamhet har också genomförts. (För översikt av de olika datainsamlingarna, se bilaga 1.)

Samordningen har mest fokuserat på utbildning, information och kontaktskapande. Samtliga medverkande i nystartade projekt erbjöds en tvådagars introduktionsutbildning där praktiska erfarenheter av att starta och driva medlingsverksamhet presenterades och teorierna bakom medlingsverksamhet diskuterades. Här påpekades även vikten av att bygga sin verksamhet på kartläggningar av problemen på orten och att utvärdera sin verksamhet. Även poliser, åklagare och företrädare för brottsofferorganisationer har deltagit. Projekten har erbjudits uppföljningsdagar för utbyte av erfarenheter inom ett halvår efter utbildningen. Samtliga har också erbjudits personlig kontakt med BRÅ för stöd i såväl enskilda medlingsärenden som i organisationsfrågor, vilket många har utnyttjat.

BRÅ har under försöksperioden givit ut nyhetsbrev. *Medlingsnytt* har riktat sig till aktiva inom projekten och innehållit nyheter, erfarenheter och praktiska tips m.m. Nyhetsbrevet *Information om medling* har i syfte att stärka samarbetet distribuerats till projektens samarbetspartner; polis- och åklagarmyndigheter, tingsrätter, socialkontor och brottsofferjourer. Övrig information har förmedlats via riks- och lokalmedier, facktidsskrifter och konferenser.

Utöver detta har företrädare för brottsofferjourerna och för Brottsoffermyndigheten inbjudits till diskussioner om brottsoffrens ställning i medling och hur brottsoffrens behov kan tillgodoses. Tillsammans med den särskilde utredaren har BRÅ dessutom valt ut och bjudit in företrädare för fyra åklagarkammare inom försöksverksamheten samt Riksåklagaren för att diskutera åklagarnas roll i medling.

Projekten och deras verksamhet

Fram till årsskiftet 1999/2000 hade 800 medlingsprotokoll fyllts i och sänts till BRÅ. Av dessa 800 protokoll gällde 537 genomförda medlingar.

Redovisningen av medlingar i försöksverksamheten har begränsats till en ettårsperiod fr.o.m. den 15 oktober 1998 t.o.m. den 14 oktober 1999 (hädanefter kallat "försöksåret"). I denna rapport beskrivs fortsättningsvis 590 protokoll från försöksåret. Av dessa gäller 414 utförda medlingar som är fördelade på 27 av försöksverksamhetens projekt.

Tabell 1. Antal medlingsprotokoll under försöksåret 1998-10-15—1999-10-14, fördelat över projekt och antal medlade respektive icke medlade ärenden.

Projekt	Medlade ärenden	Ej medlade ärenden	Totalt antal inkomna ärenden
Borlänge	12	1	13
Eskilstuna	9	20	29
Forshaga	3	2	5
Göteborg/Jour	5	5	10
Göteborg/ Västra Frölunda	8	2	10
Haninge	3	0	3
Helsingborg	1	1	2
Hudiksvall/Nordanstig	97	6	103
Järfälla	6	0	6
Laholm	7	0	7
Lund	5	6	11
Mariestad	5	0	5
Motala	3	21	24
Mölnadal	2	4	6
Skövde	34	8	42
Sollentuna	16	5	21
Solna/Sundbyberg/Ekerö	2	1	3
Sundsvall	15	3	18
Stockholm/Kungsholmen	0	2	2
Stockholm/Maria, Gamla stan	0	4	4
Stockholm/ Skärholmen	3	2	5
Stockholm/Vantör	12	9	21
Timrå	0	2	2
Tyresö	5	2	7
Umeå	2	1	3
Uppsala	49	45	94
Västerås/Revansch	6	0	6
Örnsköldsvik	103	21	124
Österåker	1	3	4
Total	414	176	590

Många av dessa projekt började inte medla förrän under den senare delen av försöksverksamheten. Ett par projekt har inte medlat alls men har haft ärenden som inte blivit av; Stockholm – Maria/Gamla stan och Stockholm – Kungsholmen. Ytterligare några projekt som varken har medlat eller arbetat med konkreta ärenden är; Västerås (kommun), Göteborg/Linnéstaden och Värmdö. Det bör också noteras att projektet i Maria/Gamla stan har genomfört medlingar efter den 15 oktober 1999.

Antalet medlingar är mycket ojämnt fördelat mellan projekten. Fyra projekt står för närmare 70 procent av de utförda medlingarna under försöksåret (Uppsala, Örnsköldsvik, Skövde och Hudiksvall/Nordanstig). Den ojämna fördelningen beror främst på att projekten befann sig i skilda utvecklingsfaser när försöksverksamheten startade. Vissa etablerade projekt genomförde medlingar redan innan försöksverksamheten inleddes. Fördelningen kan också bero på ärendetillströmning, storleken på området i vilket projektet verkar och vilka brott som behandlas i projekten. Detta redogörs för i ett senare kapitel.

Den ojämna fördelningen av inkomna ärenden till projekten verkar inte ha något att göra med omfattningen av ungdomsbrottsligheten i de kommuner där försöksverksamhet bedrivs. Detta återspeglas när man jämför antalet, till projektet, inkomna ärenden med antalet misstänkta ungdomar, anmälda för brott i några av kommunerna inom försöksverksamheten.

Tabell 2. Antal till projekten inkomna ärenden första halvåret 1999 respektive antal ungdomar i åldern 15-17 år misstänkta för brott första halvåret 1999 i ett urval av kommuner. (OBS! Ej försöksåret.)

Projekt/Kommun	Antal misstänkta ungdomar (15-17 år)	Antal inkomna ärenden
Uppsala	273	53
Eskilstuna	202	22
Lund	89	5
Örnsköldsvik	45	70

Källa: BRÅ²

Antalet anmälda brott på orten verkar både kunna understiga och överstiga antalet till projektet inkomna ärenden. Omfattningen på ungdomsbrottsligheten på orten, som ju utgör underlaget för verksamheten, tycks alltså inte påverka omfattningen på ärendetillförseln till projekten.

Ärendetillförsel

Rutinerna för överföringen av ärenden som kan bli aktuella för medling ser olika ut i de olika projekten. Oftast har medlingsverksamheten kontakt med polisen som kan informera om ärenden som kan tänkas vara aktuella. Ibland sker det genom att socialtjänsten kontaktar medlingsverksamheten och aktualiserar ett ärende för medling. Eftersom medling inte är någon formaliserad åtgärd vid brott sker överföringen på olika sätt. Någon garanti för att alla ärenden av ett visst slag, till exempel brott begångna av 15-17-åringar, ska överföras till projekten finns således inte.

² Underlaget för statistiken var vid tillfället för rapporteringen till BRÅ inte komplett. Detta kan ha medfört en underskattning av antalet misstänkta personer.

Tabell 3. Instans från vilken ärendet hänvisats. Medlingar under försöksåret.

Fallet hänvisat från	Antal	Andel (%)
Polis	286	69
Socialtjänst	51	12
Polis + socialtjänst	43	10
Förälder	7	2
Skola	4	1
Privat	3	1
Åklagare	2	1
Polis + åklagare	1	0
Övrigt	17	4
Total	414	100

Nästan en tredjedel (30 procent) av de medlingsprotokoll som inkommit till BRÅ rör medlingar som inte kommit till stånd eller ställts in av olika skäl. Orsakerna till att medling inte skett varierar men den klart största kategorin är att brottsoffret inte önskat delta av en eller annan anledning. Sju brottsoffer har under försöksverksamheten uttryckligen angivit att de av rädsla ej velat delta. Kategorin ”saken avklarad på annat sätt” döljer sådana ärenden där t.ex. en förälder på eget initiativ tagit med sin son/dotter till affären där denne snattat och bett om ursäkt.

Tabell 4. Medlingar som ej blivit av under försöksåret, angivna anledningar till detta.

Anledning	Antal	Andel (%)
Brottsoffret vill ej delta	46	26
Saken avklarad på annat sätt	28	16
Gärningsman går ej att nå/kom ej	25	14
Gärningsman vill ej delta	21	12
Övriga praktiska omständigheter	18	10
Gärningsmans förälder vill ej	9	5
Brottsoffer går ej att nå	8	5
Brottsoffret rädd för gärningsman	7	4
Brottsoffret har ej tid	4	2
Ingen av dem ville delta	4	2
Gärningsman fel attityd, ångrar ej	3	2
Gärningsman kan ej delta	1	1
Ingen uppgift	2	1
Total	176	100

Hur de tillfrågade ställer sig till deltagande i medling kan bero på hur den presenteras för de inblandade parterna och av vem. Projekt som medlar mer allvarliga brott får en större andel medlingar som inte kommer till stånd eftersom ärendena är känsliga. Vid våldsbrott är den vanligaste anledningen (närmare 60

procent) till att medlingen ej blivit av, att brottsoffret ej velat delta. Det bör uppmärksammas att projektens arbete med ärendet kan ha varit värdefullt även om direkt medling inte kommit till stånd. Så kallad indirekt medling, där "samtal" om brottet sker via medlaren, är ett exempel på detta.

Gärningsmännens ålder

Drygt 50 procent av medlingarna inom försöksverksamheten gällde gärningsmän från 15 t.o.m. 17 år. Många projekt i försöksverksamheten har således ägnat sig åt ärenden med såväl yngre som äldre gärningsmän. Flera av projekten uppger att de inte har några åldersgränser alls. Vid de medlingstillfällena, som beskrivits i medlingsprotokollen, var gärningsmännen i genomsnitt 15 år. Cirka en tredjedel av medlingarna genomfördes med gärningsmän som var under 15 år.

I cirka 80 procent av de medlingar där gärningsmannen var under 15 år har minst en förälder till gärningsmannen deltagit vid medlingen, medan motsvarande andel för gärningsmän över 15 år är ungefär 50 procent.

Vilka brott?

I diskussioner om medlingsverksamhet är utgångspunkten ofta en medling där en privatperson blivit utsatt för ett grovt våldsbrott. Det har emellertid varit relativt få ärenden av detta slag inom ramen för försöksverksamheten. Miss-handel (innefattande såväl misshandel som grov misshandel samt försök till dessa brott) har legat till grund för knappt en tiondel av samtliga medlingar.

Snatteri och skadegörelse är tillsammans de vanligaste brotten och har legat till grund för mer än hälften av medlingarna under försöksverksamheten. Cirka 60 procent av de brott som föranlett medlingarna inom försöksverksamheten har riktat sig mot företag eller organisationer. Övriga brott har varit riktade mot privatpersoner.

Bland egendomsbrott som riktat sig mot privatpersoner är stöld och biltillgrepp de vanligaste brottstyperna. Våldsbrotten riktade mot företag är uteslutande rån. Egendomsbrotten har således totalt sett dominerat försöksverksamheten.

Tabell 5. Antal medlingar i olika brott under försöksåret. Tabellens högra del visar andelen brott riktade mot privatperson respektive företag.

Brottskategori	Antal	Andel (%)	Brottet riktat mot (%)	
			Privatperson	Företag
Snatteri	169	41	0	100
Skadegörelse	59	14	25	75
Stöld	52	13	45	58
Misshandel	33	8	100	0
Biltillgrepp	25	6	96	4
Olaga hot	18	4	94	6
Rån	7	2	72	28
Inbrott	18	4	33	67
Övriga brott	27	7	74	26
Övrigt, ej brott	6	1	100	0
Total	414	100		

N = 414

Skede i rättsprocessen

Det som avgör när en medling kan utföras tycks mer vara praktiska förutsättningar än någon teori om mest effektiva tidpunkt. Snabbheten i överförandet av ärendet till projekten kombinerat med regeln om snabb prövning i ungdomsmål, avgör om det finns tid att sammanföra offret och gärningsmannen före den rättsliga prövningen.

I knappt 100 protokoll finns uppgifter om huruvida ärendet på något sätt behandlats i rättsprocessen (beslut i åtalsfrågan eller prövning i tingsrätt). I 40 av dem anges att gärningsmannen meddelats åtalsunderlåtelse. Detta skedde i två tredjedelar av fallen efter att medling ägt rum. I 51 protokoll anges att ärendet prövades i tingsrätt. Medlingen skedde då i hälften av ärendena före prövningen och hälften efter.

I 140 av de medlingar som beskrivs i protokollen är gärningsmannen under 15 år och därmed är gärningen inte aktuell för någon rättslig prövning. I övriga protokoll finns inga uppgifter om medlingens tidsmässiga förhållande till beslut i åtalsfrågan eller prövning i tingsrätt. Protokollen ger också endast knapphändiga besked om huruvida man tagit hänsyn till medlingen vid den rättsliga prövningen, i de fall detta varit möjligt.

Vem medlar?

I 55 av protokollen (cirka 13 procent) anges att en lekmanamedlare genomfört medlingen. De har medlat i alla typer av ärenden även om egendomsbrotten mot företag dominerar. Vid en studie av det första halvåret av försöksverksamheten framkom att sju procent av medlingarna genomförts av lekmanamedla-

re. I flera projekt som var medlingsaktiva när försöksverksamheten inleddes användes de tilldelade medlen bland annat till att utbilda lekmannamedlare. Detta kan vara orsaken till den ökade mängden ärenden med lekmannamedlare.

Det finns projekt i försöksverksamheten som enbart använder sig av lekmannamedlare, t.ex. det i Eskilstuna. Det innebär givetvis praktiska och ekonomiska fördelar för projekten, även om huvudmannen (i de flesta fall socialtjänsten) står som ansvarig för medlingen. Det vanligaste är dock att alla medlingar i projektet sköts av en socionom eller annan anställd vid projektet. Det finns projekt där man använder sig av såväl lekmän som professionella. Det är då vanligt att lekmän medlar vid enklare ärenden medan en anställd tar hand om medlingar vid grova brott.

Avtal

Ett vanligt syfte med medlingen är att gärningsmannen ska gottgöra brottsoffret genom att delta i medlingssamtalet, be om ursäkt och i den mån det är möjligt gottgöra brottsoffret materiellt. Gottgörelsen regleras oftast i ett avtal.

I en tredjedel (135) av medlingarna i försöksverksamheten slöts någon form av avtal. Två tredjedelar av avtalen gällde en ekonomisk uppgörelse mellan brottsoffret och gärningsmannen, antingen som en direkt betalning eller att gärningsmannen arbetar av skulden. Resterande avtal gällde gärningsmannens fortsatta beteende. I ett sådant avtal kan gärningsmannen förbinda sig att inte begå fler brott eller att båda parter ska uppträda trevligt mot varandra i fortsättningen.

Tabell 6. Fördelning av avtalstyper på om brottsoffret utsatts i egenskap av privatperson eller som representant för företag. (Uppgift om avtalstyp saknas i 14 protokoll.)

Typ av avtal/ brottsoffer	Arbete åt brottsoffer	Betala till brottsoffer	Avtal om beteende
Privatperson	9	15	30
Företag	38	17	12
Total	47	32	42

N=121

Erfarenheter från försöksverksamheten

Under försöksverksamheten har projekten kontinuerligt bidragit till BRÅ:s dokumentation med värdefull information. De har bistått med kunskaper om skillnader mellan olika typer av projekt, deras inriktning och organisation, hur samarbetet med omgivande myndigheter och organisationer fungerat och hur de deltagande gärningsmännen respektive brottsoffren upplevt medlingen och eventuellt påverkats av den.

Jämförelser mellan olika projekt

Organisation

De flesta projekt inom försöksverksamheten är organiserade inom kommunernas socialtjänst, antingen som en fristående verksamhet eller en som bedrivs parallellt med övrig. Ett projekt bedrivs av polisen och ett som ideell förening. Det finns vissa skillnader mellan projekt som kan hänföras till organisationsform. Exempelvis har projekt som bedrivs ideellt svårt att få tillgång till ärenden, oftast på grund av sekretessregler. Projekt som bedrivs parallellt med övrig verksamhet (främst inom socialtjänsten) får ofta avstå från medlingsuppgiften till förmån för mer akuta göromål. (För exempel på olika organisationsformer, se BRÅ-rapport 1999:12.)

Utvecklingsfaser

När försöksverksamheten inleddes hösten 1998 hade en knapp tredjedel av projekten redan etablerat en verksamhet. Övriga projekt tilldelades medel för att starta en sådan. Detta gav möjlighet att undersöka vad som inledningsvis krävs för att ett medlingsprojekt ska utvecklas och fungera dagligen. Med hjälp av denna information har det varit möjligt att genom olika faser beskriva medlingsprojektets utveckling (Adizes, 1988).

<i>Idéfasen</i>	Initiativet till att starta en medlingsverksamhet tas, vanligtvis inom kommunens socialtjänst eller polisen.
<i>Förankringsfasen</i>	Informationsspridning till politiker och andra beslutsfattare, ansökan om medel internt och externt.

<i>Organisationsfasen</i>	Verksamheten organiseras och samarbetsformer med övriga berörda instanser skapas. En stor del av arbetet går åt till att få igång ärendetillförseln till projektet.
<i>Genomförandefasen</i>	Medlingar börjar genomföras. Till en början oftast vid lättare egendomsbrott som snatterier och skadegörelser. Rutiner för arbetet börjar ta form.
<i>Verksamhetsfasen</i>	Medlingar har genomförts under en längre tid. Projektet har funnit sin form.
<i>Upprätthållandefasen</i>	Medling är en etablerad del av bemötandet av ungdomar som begått brott på orten. Organisationen är dock bräcklig och ofta centrerad runt en person. Ojämn ärendetillförsel, som främst beror på yttre faktorer, är ett annat problem. (För en mer utförlig beskrivning om dessa faser se BRÅ-rapport, 1999:12.)

Sammanfattningsvis har de inledande faserna varit mest tidskrävande. Det har tagit i genomsnitt ett halvår från projektets inledande till att de genomfört sin första medling, dvs. från idéfasen till genomförandefasen. Alla projekt måste avsätta en ansevärd tid för att komma igång med en verksamhet och skaffa resurser och personal. Man kan således anta att det är projektets omgivning, t.ex. beslutsfattare och samarbetspartner, som avgör hur lång tid detta tar. Varje enskilt projekt har informerat dessa grupper för att få igång verksamheten. De anger att de i genomsnitt lagt ner cirka en femtedel av sin tid på information. BRÅ har också informerat.

Projektens inriktningar

Det tar många gånger lång tid innan projekten får en tydlig inriktning. De får vanligtvis sin form först i verksamhetsfasen. Detta innebär att de flesta projekt inom försöksverksamheten inte har någon tydlig inriktning. Av enkäterna och i kontakten med projekten framgår dock att projekten kan ha olika syften. Några av projekten anger att de är inriktade på att stoppa den unge gärningsmannens kriminella karriär på ett tidigt stadium. Så här beskrivs syftet i ett sådant projekt:

”De (gärningsmännen) får veta vilka konsekvenser brottet medförde, be om ursäkt och ställa till rätta.”

Andra projekt tar på ett mer uppenbart sätt in brottsoffrens behov i sina syften och är mer fokuserade på konfliktlösning och dynamiken i mötet.

”Såväl brottsoffer som gärningsmannen får i en dialog med varandra bearbeta det som hänt.”

Förenklat kan man säga att det finns två inriktningar i medlingsverksamheten i Sverige. En som bygger på tanken att ”stämna i bäcken” och en som är mer fokuserad på själva mötet och konfliktlösningen. Majoriteten av projekten, särskilt de nystartade, har dock en obestämd inriktning som ligger någonstans mellan dessa två. En av förklaringarna kan vara att svensk medlingsverksamhet är mer praktiskt orienterad och bara i liten utsträckning bygger på en teoretisk grund. Många av dem som är involverade i medlingsprojekt, både inom och utom försöksverksamheten, hör talas om den rättsfilosofiska inriktningen ”restorative justice” först långt efter att de startat sin verksamhet.

Att stämna i bäcken

Några av försöksverksamhetens projekt har en tydlig inriktning mot att medla i ärenden med unga gärningsmän som begått egendomsbrott, främst mot företag, till exempel projekten i Hudiksvall och Skövde. Målet med dessa projekts verksamhet uppges oftast vara att den omedelbara reaktionen och tidiga åtgärden i den unges liv ska förhindra inträdet i en kriminell karriär, således att ”stämna i bäcken” och förhindra återfall i brott. Medlingarna i dessa projekt är informationsrika och fokuserar ofta på brottets materiella konsekvenser. De genomförs på kort tid. De flesta snatterimedlingar har tagit mindre än 30 minuter. I dessa projekt sluts oftare avtal och då främst om någon form av ekonomisk gottgörelse mellan brottsoffer och gärningsman.

Projekt med denna inriktning behandlar i enstaka fall brott mot privatperson, med äldre gärningsmän och de anger också i sina övergripande mål att de vill hjälpa brottsoffret att komma över brottet och minska sin rädsla. Så här ser en syftesbeskrivning av medling i misshandel ut i ett projekt som till större delen behandlar snatterier:

”Att gärningsmannen får inblick i konsekvenserna, ej göra om brottet.”

Denna typ av medlingsverksamhet ligger nära den som i litteraturen brukar kallas ”avtalsstörd” medling och som är mest utbredd i västvärlden. Denna inriktning anknyter till reparativ rättvisa på så sätt att man försöker stärka den sociala kontrollen genom brottsoffrets aktiva deltagande i tillrättavisandet av gärningsmannen. Gärningsmannen uppmanas ofta att reparera eventuella materiella skador. Brottsoffrets uppgift i medlingen blir då i första hand att vara agent för den sociala kontrollen och tillrättaföra gärningsmannen genom att tydliggöra brottets konsekvenser.

Tabell 7. Brottsoffret privatperson eller företag. Medlingar fördelat på projekt som utfört fler än 10 medlingar under försöksåret.

Projekt	Brottet riktat mot privatperson (%)	Brottet riktat mot företag/organisation (%)
Uppsala	71	29
Göteborg/Västra Frölunda	45	55
Örnsköldsvik	34	66
Skövde	9	91
Stockholm/Vantör	42	58
Sollentuna	25	31
Hudiksvall/Nordanstig	28	68
Borlänge	8	83
Sundsvall	40	47

Konfliktlösning med dialog

Målet med den andra inriktningen är att tilldela de båda parterna aktiva konfliktlösarroller där de tillsammans får reda ut vad som hänt och varför. Denna inriktning är mer komplex. Få projekt utövar en renodlad variant. Medlingsverksamheten i Uppsala kan dock stå som exempel. Sådana projekt medlar i större utsträckning i grövre brott som riktats mot privatpersoner. Medlingarna och förarbetet tar i allmänhet längre tid och medlingen föregås oftare av ett förmöte.

I bedömningen av vilka ärenden som ska medlas görs en avvägning mellan parternas behov. Dessa ska komma till uttryck och behandlas i det personliga mötet och i dialogen mellan parterna. Det händer ibland att man skriver ett avtal även i denna typ av medling men då handlar det oftast om ett "ickemateriellt" avtal, till exempel hur parterna ska förhålla sig till varandra i fortsättningen. Denna inriktning är vad som i litteraturen brukar betecknas som "humanistisk" och anknyter till teorierna om reparativ rättvisa i den meningen att brottet behandlas som en konflikt och medlingen blir forumet för de båda parterna att lösa konflikten.

Likheter mellan projekten

En förklaring till de ovan beskrivna två inriktningarna för medlingsverksamheten kan vara olikheter i strukturen hos ungdomsbrottsligheten på försöksorterna, alltså vilket underlag som finns för medling. Inriktningarna kan ha sin grund i att man på vissa orter inte har någon omfattande ungdomsbrottslighet. I Örnsköldsvik anmäldes exempelvis sex ungdomar (15-17 år) misstänkta för våldsbrott första halvåret 1999 jämfört med 44 i Uppsala. Däremot gällde cirka 65 procent av anmälningarna mot ungdomar under samma period i Örnskölds-

vik olika egendomsbrott medan motsvarande andel i Uppsala var cirka 50 procent.

Projektet bygger sällan sin medlingsverksamhet på någon kartläggning av ortens problem. Endast åtta projekt uppger att de baserar sin verksamhet på någon form av kartläggning av brottsligheten i området i syfte att utveckla verksamheten. Samma antal har under försöksverksamheten initierat någon form av utvärdering av den egna verksamheten. BRÅ har i sin utbildning understrukit vikten av såväl kartläggning som utvärdering.

Det är uppenbart att svensk medlingsverksamhet i ringa utsträckning bygger på teorier om medlingens inverkan på gärningsmän och brottsoffer och på en behovsanalys. Man har låga ambitioner att utveckla och följa upp sin verksamhet med hjälp av utvärderingar.

Samarbetet mellan dem som berörs av medlingsverksamheten

För att en medlingsverksamhet ska fungera väl krävs ett gott samarbete med olika myndigheter och organisationer. I sin dagliga verksamhet har projektet främst samarbetat med polisen (framför allt utredare av ungdomsbrott), socialtjänsten (framför allt ungdomshandläggare) samt åklagare. Ett gott samarbete är viktigt ur flera aspekter men främst för att medlingsprojektet ska få medlingsbara ärenden hänvisade till sig.

Hälften av projektet uppger att ärendetillförseln fungerar tillfredställande, och att alla anmälda brott som uppfyller projektens kriterier för medling överlämnas. Den andra hälften anser att deras samarbetspartner inte överlämnar ärenden i tillräckligt hög utsträckning. Några orsaker som uppges:

”Alla poliser är inte lika positiva till medling, de glömmer ofta bort att fråga. Samma sak gäller socialtjänstens handläggare.”

”Medlingsmetoden är inte inarbetad som åtgärd bland de utredande socialsekreterarna, samt hos andra myndigheter (främst polisen).”

Polisen

Polisen har överlämnat i särklass flest ärenden till medling (69 procent av samtliga ärenden) och är därför projektets viktigaste samarbetspartner. Det finns flera fördelar med ett nära samarbete med polisen. Polisen kan ge projektet viktig information om den unges inställning till brottet och målsägandens inställning till deltagande i medling m.m. Att projektet får ärenden direkt från polisen innebär dessutom att medling kan bli aktuell i nära anslutning till brottet, vilket kan vara särskilt betydelsefullt i vissa ärenden. Flera av projek-

ten har en medlare eller ansvarig som regelbundet vistas i polishuset eller har ett eget rum där. I vissa projekt medverkar denne vid förhör av unga gärningsmän och föreslår medling i direkt anknytning till förhöret. Detta sker i exempelvis Örnsköldsvik. Att medverka vid förhör är ett tillvägagångssätt som förefaller ge projekten ett stort antal ärenden.

Några av projekten har haft svårigheter att få till stånd ett tillfredställande samarbete med polisen. Förklaringar till detta kan vara såväl ovana hos polisen att ta upp frågan om medling som brist på polisutredare. Det kan också finnas hinder i form av lokala bestämmelser som polisen meddelat, till exempel att endast ungdomar under 15 år ska föreslås medling, eller att inga ärenden ska föreslås medling innan åklagaren godkänt detta. Utvecklingen under försöksåret har i många projekt dock visat att samarbetet med polisen med tiden börjar fungera alltmer tillfredsställande. I många av svaren från polisen uttrycks en förväntan om att medling ska fortsätta att utvecklas. (Enkät till samarbetspartner, se tabell över datainsamling i bilaga 1.)

”Vi hoppas på att samarbetet fortsätter och att det kan utvecklas till att även gälla andra ålderskategorier.”

Socialtjänsten

De flesta projekt har uppgivit att samarbetet med *socialtjänsten* till större delen fungerat utan problem. Svårigheter i samarbetet kan bero på att socialtjänsten inte engagerat sig tillräckligt i utvecklingen av medlingsprojektet, vilket visas av att socialtjänsten har anmält förhållandevis få ärenden (12 procent av samtliga ärenden). Inom socialtjänsten är man traditionellt inriktad på att arbeta med den unges personliga problem och orsaker till kriminalitet såsom eventuellt missbruk, familjeproblem osv. Det är inte en självklar uppgift att engagera sig i följderna av det brott en ung gärningsman begått, såsom konsekvenserna för brottsoffret. Socialtjänsten uppger i enkäten att tidspress är en förklaring till att man inte engagerat sig mer:

”Medling som metod/åtgärd drunknar i den mängd av förväntningar, utredningar, åtgärder som socialsekreterarna i många fall känner sig presade av.”

Åklagare

Samarbetet med *åklagarna* har i de flesta projekt fungerat utan större problem. Projekten uppger att åklagarna varit positivt inställda. Medling har dock hänvisats från åklagare i endast tre ärenden. En tredjedel av projekten uppger att de helst vill att medling ska ske före eventuell rättegång/rättslig åtgärd, så att åklagaren har möjlighet att ta hänsyn till denna. Åklagarna uppfattar dock inte

de nuvarande bestämmelserna som tillräckligt påbjudande för att de ska ta hänsyn till en eventuell medling eller ta initiativ till att en sådan genomförs (se bilaga 2). I några av projekten har åklagarna avvisat samarbete med hänvisning till att ingen lagstiftning finns beträffande medling. I ett område har chefsåklagaren i ett särskilt brev uppmanat polis och åklagare att inte föreslå ärenden till medling, då man befärdar att ett möte mellan parterna skulle påverka deras inställning i den fortsatta rättsprocessen. Även andra åklagare har sett det som ett problem att målsäganden eventuellt inte vill driva frågan vidare till rättegång om medling sker. Ett projekt uppger i enkäten:

”Åklagaren motsätter sig medling innan rättsliga processen är över. Detta drar ut på tiden och intresset svalnar.”

Under försöksverksamheten har BRÅ och den särskilde utredaren samarbetat med fyra åklagarkammare för att diskutera svenska åklagares möjligheter att agera i medlingsfrågor med den lagstiftning som redan finns. Det har framkommit att åklagarna anser sig ha ytterst begränsade möjligheter till en aktiv roll. Skälen är främst den begränsade utredningstiden för ungdomsmål (sex veckor) samt att man saknar riktlinjer för hur man ska förhålla sig till medling. En vanlig synpunkt från åklagarna är att man saknar direktiv och lagstiftning på området.

”Det efterlyses framför allt direktiv från RÅ eftersom vår verksamhet är formaliestyrd och medling ibland kan komma att stå i ett motsatsförhållande till vår åtalsplikt.”

En annan åklagarkammare anser:

”Får ej påverka rättsprocessen. Får absolut ej kännas som något tvång.”

Övriga samarbetspartner

Samarbetet med *brottsofferjourer* och *tingsrätt* har en mer informativ karaktär, dvs. medlingsprojekten håller dessa underrättade om utvecklingen och man samråder i vissa frågor. Brottsofferjouren deltar i vissa projekt mer aktivt i utvecklingen. I exempelvis Sundsvall och Timrå ansvarar personer från den lokala brottsofferjouren för medlingsprojektets dagliga verksamhet. Tingsrätterna kan ibland i bedömningen av påföljdsfrågan väga in att medling ägt rum men de uppger i enkäten bland annat:

”Domstolen har inte en sådan roll att det finns möjligheter att på ett aktivt sätt delta i medlingsprojektet.”

Samarbetet med *kyrkan* är ofta av praktisk natur; personal från kyrkan anlitas som medlare och i vissa projekt äger medling rum i kyrkans lokaler. Endast ett

fåtal brottsofferjourer har svarat på enkäten. En av dem lyfter fram ett konstruktivt förslag:

”Vi kan förmedla brottsoffrens utsatthet och känslor, om de inte själva vill ställa upp för en direktkontakt med förövaren.”

Gärningsmännen

Insikt i brottets konsekvenser

Insikt är ett centralt begrepp vad gäller gärningsmännen i medling. Insikt i konsekvenserna av brottsliga handlingar förväntas, enligt teoretiker och praktiker inom området, leda till att gärningsmannen återanpassas och därmed inte återfaller i brott. Man menar att traditionell rättsskipning inte hjälper gärningsmannen till denna typ av insikt (bl.a. Van Ness och Strong, 1997). Reparativ rättvisa är inriktad på handlingen och vad gärningsmannen kan göra för att gottgöra offret och undvika att upprepa sitt brott. Det innebär att man vill att gärningsmannen ska ha en aktivare och mer ansvarstagande roll än i den traditionella rättsskipningsprocessen (bl.a. Umbreit, 1994).

Ett sätt att belysa detta vore att undersöka om de unga gärningsmän som deltagit i medling inom försöksverksamheten i mindre utsträckning än andra unga gärningsmän återfaller i kriminalitet. En sådan studie hade dock krävt en längre utvärderingsperiod varför detta inte har gjorts under försöksverksamheten. Det finns också flera svårigheter med sådana undersökningar. Ett problem är bland annat att påvisa att det är just den enskilda medlingen som påverkat gärningsmannen att sluta begå brott. Många faktorer påverkar benägenheten att begå brott och dessa är svåra att kontrollera. Det finns dock studier som visat på lägre återfallsfrekvens bland gärningsmän som genomgått medling jämfört med dem som varit föremål för andra typer av insatser (Schneider, 1986; Mielityinen, 1999). I andra studier har man dock inte kunnat påvisa ett påtagligt samband mellan medling och minskat återfall i brott. Resultatets variation kan bland annat bero på skiftande kvalitet på studierna eller på olika typer av inriktningar i de medlingsverksamheter som studerats.

Det som huvudsakligen studerats internationellt är parternas attityder till och intryck av medling såsom upplevd frivillighet, orsaker till deltagande och tillfredsställelse med deltagandet. I flera undersökningar har man konstaterat att gärningsmännens attityder och erfarenheter skiljer sig åt beroende på om brottsoffret i medlingen är ett företag eller en privatperson. Det konstateras bland annat att medlingar av det senare slaget är mer laddat och ställer större krav på medlaren (Blagg, 1985; Umbreit, 1997).

Gärningsmännen i försöksverksamheten

Under försöksåret har 508 gärningsmän mött sitt brottsoffer i 414 medlingar. Gärningsmännen var vid mötet i genomsnitt 15 år gamla. De yngsta var 9 år och den äldsta 41 år.

Ungefär hälften av gärningsmännen begick sitt brott tillsammans med någon annan, men tre fjärdedelar av dessa mötte ändå sitt brottsoffer utan någon annan närvarande gärningsman. Den resterande fjärdedelen mötte brottsoffret tillsammans med en eller flera andra gärningsmän. I cirka en femtedel av medlingarna var gärningsmannen/männen bekanta med brottsoffret/offren redan före medlingen. I den mån det finns uppgifter om gärningsmännens bakgrund i protokollen (exempelvis deras hemförhållanden och tidigare kriminalitet) ges i ungefär en femtedel av beskrivningarna en bild av en ungdom med allvarliga problem. Beskrivningar av detta slag finns:

”I riskzon, relegerad från gymnasiet, tidigare begått brott, ledare i gäng, saknar sin far.”

Eller:

”Barn till missbrukare, går i specialklass, familjen känd på soc, mycket känslig.”

De övriga fyra femtedelarna av gärningsmännen beskrivs som vanliga ungdomar som är mycket ångerfulla efter det brott de begått, som kommer från goda hemförhållanden och som ibland har problem av typen:

”tycker det är tråkigt i skolan.”

Eller:

”frånskilda föräldrar.”

I så gott som alla protokoll (175 av 180), där uppgifter lämnats om huruvida gärningsmannen verkat ha tagit intryck av mötet med offret, beskrivs att gärningsmannen uppvisat mer ånger inför brottet efter medlingen och tycks ha fått ökad förståelse för konsekvenserna av brottet. Det beskrivs till exempel så här:

”gärningsmannen förstod att det är han som ansvarar för sitt handlade.”

Eller:

”mycket ångerfull, lovade att aldrig göra om sin dumhet.”

Endast i en handfull fall beskrivs medlingar som inte tyckts påverka gärningsmannen med förklaringar som:

”Gärningsmannen ointresserad.”

Eller:

”tog inte mötet på särskilt stort allvar.”

Det bör här poängteras att det är projektledaren eller medlaren som fyller i protokollen och att det som beskrivits ovan återspeglar deras uppfattning om gärningsmännen och resultatet av medlingen.

Gärningsmännen berättar

För att komplettera informationen från medlingsprotokollen och ge en djupare inblick i hur medling kan påverka gärningsmännen genomfördes under våren 1999 en kvalitativ intervjuundersökning med gärningsmän som genomgått medling inom ramen för försöksverksamheten. Syftet med studien var att undersöka vilka förutsättningarna var för att gärningsmannen i en medling skulle kunna uppnå insikt i brottets konsekvenser, den insikt som antas leda till att gärningsmannen inte återfaller i brott. Därför undersöktes dels om medlingen gjort att gärningsmännen fått insikter i vilka konsekvenser den brottsliga gärningen fått, dels hur ungdomarna upplevt medlingssituationen. Det bör poängteras att resultaten, på grund av det lilla urvalet, ej kan generaliseras till alla gärningsmän som deltagit i medling under försöksverksamheten.

22 gärningsmän i åldrarna 11-19 år, som deltagit i försöksverksamheten, har intervjuats. Intervjupersonerna har delats in i två kategorier; 1) gärningsmän som i medling mött en person som företrätt affärsverksamhet som utsatts för brott, t.ex. snatterier och 2) gärningsmän som i medling mött en privatperson som utsatts för brott, t.ex. misshandel.

I denna studie avses med *insikt att den intellektuella förståelsen (kunskapen) för de konsekvenser brottet fått för offret är känslomässigt förankrad*. Det räcker inte med *kunskaper* om vilka konsekvenser brottet har fått för offret, det måste finnas en *förståelse för offret* som är kopplad till denna kunskap. Man bör dock inte förutsätta att en sådan insikt automatiskt leder till en förändring av beteendet hos gärningsmannen, eller att denne därmed inte begår fler brott.

En majoritet av de intervjuade ungdomarna uppfattade sitt deltagande i medling som frivilligt. I medling med en privatperson som utsatts för brott ansåg samtliga gärningsmän att de deltagit frivilligt och de uppfattade inte heller medling som ett straff. Bland dem som mött en person som företräder en affärsverksamhet som utsatts för brott var hälften osäkra på om medlingen var någon form av straff och de var även osäkra på huruvida medlingen var frivillig. Detta gäller särskilt de yngre deltagarna. Liknande resultat har kommit fram i tidigare studier.

De gärningsmän som mött en privatperson som utsatts för brott uppgav som skäl till att de deltagit i medling, att de hade skuld känslor inför brottsoffret. De som mött en affärsföreträdare hade snarare skuld känslor för själva brottet.

De flesta gärningsmän var nervösa inför mötet med brottsoffret. För dem som mött en privatperson innebar medlingen att initialskedets nervositet försvann för att så småningom övergå till en dialog mellan parterna på ett personligt plan. Majoriteten av gärningsmännen uppfattade medlaren som rättvis. Resultatet av medlingarna innebar oftast en icke-materiell gottgörelse för brottet, det vill säga att gärningsmännen bad om ursäkt. I medlingar med privatpersoner som utsatts för brott talade man även om hur parterna skulle förhålla sig till varandra i framtiden. Bland dem som begått brott mot en affärsverksamhet förekom konkret gottgörelse i form av avgifter eller arbete.

När gärningsmännen ombads att beskriva vilka konsekvenser de trodde att brottet hade fått för offret kunde majoriteten av dem, som begått brott mot en affärsverksamhet, redogöra för en rad konkreta konsekvenser. Ungefär hälften av dem som snattat och stulit uppgav att de inte hade tänkt på konsekvenserna av sina handlingar före brottet men att de hade fått nya kunskaper genom medlingen och/eller gottgörelsen.

De som mött privatpersoner som utsatts för brott hade fått en mer djupgående insikt i konsekvenserna av sina brott i och med medlingen. När medlingen gällde biltillgrepp insåg de att brottet innebar att bilägaren hade fått praktiska besvär och påverkats känslomässigt. När det gällde våldsbrott hade de exempelvis kommit till insikt om att brottsoffret blivit rädd i samband med brottet. När brottet inte inneburit några känslomässiga konsekvenser för brottsoffret är förutsättningen mindre att känslomässigt kunna förankra kunskapen om brottets konsekvenser för brottsoffret, medan förutsättningarna är större vid brott som drabbat en privatperson. Medlingar vid sådana brott ger därför per definition större möjligheter till insikt.

Gärningsmän som mött en privatperson har efter medlingen haft en mindre konfliktfylld inställning till offret. För gärningsmän som mött en person som företrätt en affärsverksamhet har de personliga relationerna förändrats endast marginellt. Gärningsmännens ålder har i flera ärenden av brott mot affärsverksamhet varit under den som regeringen avsåg att försöksverksamheten skulle omfatta (15–17 år).

Om syftet med medlingen är att förhindra återfall i brott, kan medling vid exempelvis snatteri generellt ifrågasättas. Snatteri är nämligen det mest vanliga och utbredda ungdomsbrottet (Dolmén, Lindström, 1991). Om medlingsverksamheten vänder sig till hela gruppen av ungdomar som snattar och ”åker fast” är det troligt att en stor andel av dem som blir föremål för medlingen ändå aldrig skulle begå ett nytt brott, än mindre påbörja vad som kan kallas för en kriminell karriär. Det är alltså möjligt att välja ut brottstyper som är mer strategiska för att förutse en kriminell karriär. I en studie, utförd av BRÅ, identifieras debutbrott som indikerar en hög risk för fortsatt brottskarriär och för vilka debutbrott denna risk är låg. I undersökningen har tre strategiska brott identifierats: tillgrepp av fortskaffningsmedel, rån och stöld. Mer än var fjärde person, som i sin debut lagförs för tillgrepp av fortskaffningsmedel, kommer i sitt fortsatta liv att tillhöra den lilla grupp som svarar för 50 procent av den totala brottsligheten. Däremot är det mycket låg risk att en person, som vid

första lagföringen, lagförs för snatteri ska utveckla en karriär som kronisk brottsling (BRÅ-rapport 2000:3).

Denna kunskap i kombination med en översyn av den unge gärningsmannens livssituation borde vara det bästa sättet att rikta åtgärden till en grupp där behovet är som störst. Därmed inte sagt att medling med unga gärningsmän som begått lindriga brott inte är förtjänstfull – i enskilda ärenden kan det sannolikt bedömas som lämpligt, särskilt när hänsyn tas till gärningsmannens övriga situation. I medlingar med unga personer bör föräldrar i större omfattning närvara vid medlingen, särskilt när gärningsmannen är under 15 år.

Medling vid brott där brottsoffret är en privatperson, särskilt där det finns en uppenbar konflikt mellan parterna, tycks i högre utsträckning påverka gärningsmännen. Dessa medlingar ställer dock högre krav på förberedelserna inför medlingen och i synnerhet på medlarens kunskaper i brottsofferproblematik.

Brottsoffren

Brottsoffrets reaktion

I teorierna om reparativ rättvisa ges brottsoffret en central roll. Man hävdar att arrangerade möten mellan brottsoffer och gärningsmän ger brottsoffret möjlighet att få svar på frågor som uppstått efter brottet. Brottsoffret kan konfrontera den person som kanske givit upphov till dennes rädsla och otrygghet med dessa känslor. Ett sådant möte finns det vanligen inte utrymme för i rättsprocessen (Christie, 1977; Zehr, 1990; Umbreit, 1994; Van Ness och Strong, 1997).

Att utsättas för brott är för många människor en mycket svår upplevelse som sätter spår i deras fortsatta liv. Information om brottet är därför viktig för offrets återhämtning. Att möta gärningsmannen och eventuellt tillrättavisa denne kan också återge brottsoffret den känsla av kontroll som kan ha förlorats vid brottet.

De psykiska reaktioner som ett brottsoffer uppvisar står ofta i proportion till brottets allvarlighetsgrad. En medling kan därför ha olika innebörd för olika slag av brottsoffer. Vid exempelvis ett lättare egendomsbrott mot ett företag kan medlingen ha en annan karaktär. Där får brottsoffret (en representant för företaget) rollen som agent för samhällets sociala kontroll och tillrättavisar den unge gärningsmannen, både för företagets ekonomiska skull och för samhället som helhet.

Internationella studier visar att brottsoffrens motiv till att medverka i medling ofta är att de vill ställa frågor till gärningsmannen. Brottsoffren uppger att de är nöjda med medlingen, känner sig lättade efter mötet och uppger sig ha fått svar på sina frågor. De uttrycker också stor tillfredsställelse med att gärningsmannen bett om ursäkt. Att medlingen påtagligt minskar brottsoffrens oro och rädsla för att bli utsatta för brott har också påvisats (Belgrave 1995). För brottsoffren är själva mötet, att få klarhet i händelsen och lämna den bakom sig, viktigare än avtalet. Den symboliska ersättningen till brottsoffret, t.ex. en vädjan om ursäkt från gärningsmannen, är ofta viktigare för brottsoffret än den materiella ersättningen (Statskonsult 1996).

Brottsoffren i försöksverksamheten

Av de 460 brottsoffer som medverkat i medling under försöksverksamheten, deltog nästan 60 procent i egenskap av företrädare för ett företag eller organisation som utsatts för brott. 40 procent hade utsatts för brott som privatpersoner. De flesta brottsoffer som företrädde ett företag var män, de kvinnliga brottsoffren deltog oftast i egenskap av privatperson.

Före medlingen är det viktigt att medlaren informerar om vad som ska ske i medlingen och skapar trygghet inför medlingsmötet. Brottsoffren kom i 20 procent av ärendena på ett förmöte med medlaren. Majoriteten var privatpersoner som utsatts för brott. Av samtliga projekt uppgav ungefär hälften att det kan uppstå svårigheter med att motivera brottsoffer att delta. Anledningar till detta var bland annat att brottsoffret var arg eller rädd, att för lång tid hade gått sedan brotts handlingen och att de ansåg att en rättegång redan hade rätt ut saken.

Brottsoffren berättar

En intervjuundersökning har genomförts med brottsoffer som deltagit i medling inom försöksverksamheten. Syftet är att belysa medlingens effekter för brottsoffret och utröna om den kan vara ett sätt att ge brottsoffret möjlighet att bearbeta sina upplevelser. Studien består av intervjuer med 20 privatpersoner som alla utsatts för brott och som medverkat i medling under försöksverksamheten. Tio av dem har utsatts för egendomsbrott, såsom stöld och skadegörelse. Lika många har utsatts för våldsbrott, såsom misshandel, hot och trakasserier. Antalet brottsoffer som intervjuats är lågt. Därför kan resultaten inte generaliseras till alla brottsoffer som deltagit i medling inom försöksverksamheten. Däremot ger intervjuerna en bild av hur brottsoffer kan uppleva medlingssituationen.

De brottsoffer som intervjuats uppgav, i anslutning till medlingen, att de kunde tänka sig att bli intervjuade. En begränsning i undersökningen är därför att den undersökta gruppen kan domineras av personer som har antingen påtagligt positiva eller påtagligt negativa erfarenheter av medlingen.

Varför deltar brottsoffren?

Många av brottsoffren anger att de ville medverka i medling för att få svar på frågor från gärningsmannen om bland annat varför just de blev utsatta för brottet och för att få ett känslomässigt avslut på händelsen de varit med om. Andra motiv till varför brottsoffren ville medverka i medlingen var för att slippa den rädsla de upplevde efter brottet, se vem gärningsmannen var och prata ut om händelsen. Orsaken till medverkan i medlingen varierade dock med brottets allvarlighetsgrad. Brotts offren som utsatts för allvarliga brott, såsom misshandel eller hot angav att de deltog för sin egen skull. Vid lindrigare brott, såsom snatteri och skadegörelse, ville brottsoffren medverka för gärningsmannens skull, för att hjälpa och tillrättaföra dessa.

Mötet med gärningsmannen

För brottsoffret kan det vara känsligt att möta gärningsmannen. Det är därför viktigt att mötet mellan gärningsmannen och brottsoffret genomförs på ett sådant sätt att brottsoffret inte behöver gå igenom ytterligare en känslomässigt påfrestande situation. Många av de intervjuade förundrades dock över hur normal och ofarlig gärningsmannen var och uppgav sig känna ett visst medlidande med denne vid medlingen. Ett av brottsoffren har beskrivit detta möte på följande sätt:

”Det känns ju som, när man är ute på gatan där är man ju offret, då är man i underläge. Men i det läget (vid medlingen), då är man ju i överläge.”

Ingen av de intervjuade brottsoffren har beskrivit mötet med gärningsmannen som påfrestande eller traumatiskt. Ingen har heller uppgivit att de hade med sig någon som stöd till medlingen. De flesta av de intervjuade har dock känt ett övertag och en säkerhet vid medlingen. Många nämnde också sympati för gärningsmannen och det trassliga liv som denne ofta hade.

De intervjuade har uppgivit att de kände sig mycket delaktiga under medlingen. De fick stort utrymme för framförandet av egna åsikter, blev inte avbrutna eller förbisedda och kände att de hade fått säga allt de ville ha sagt när medlingen var över. En av de intervjuade beskrev sin delaktighet på följande vis:

”Det var nog jag som pratade mest av alla. Det var ingen som avbröt mig heller. Så jag fick säga vad jag tyckte. Jag kände att nu har jag fått lättat mitt hjärta. Nu har jag fått sagt det jag ville säga. Det var skönt.”

Av de brottsoffer som intervjuats upprättade tolv stycken ett avtal med gärningsmannen. Vid de lindrigare brotten upprättades avtal som innefattade någon form av ekonomisk ersättning eller att gärningsmannen skulle arbeta av sin skuld till brottsoffret. I de flesta fall var avtalet dock inte deras eget förslag utan medlarens. Avtalen verkade inte vara det viktigaste brottsoffren ville få ut av medlingen.

Efter medlingen

Många brottsoffer uppgav att de kände sig lättade efter medlingen. Denna lättnad uppgavs bland annat bero på att brottsoffret fick reda ut händelsen med gärningsmannen, fick bekräftelse på att gärningsmannen inte hyste något agg mot brottsoffret och fick tillrättvisa gärningsmannen. En av de vanligaste kommentarerna var att det var skönt att få se vad gärningsmannen var för slags person.

Att uppleva ökad rädsla efter ett brott är en vanlig reaktion. De allra flesta av de intervjuade uppgav dock att de inte kände någon rädsla för att råka ut för brott igen varken efter brottet eller efter medlingen. Några enstaka har dock uppgivit en skillnad i rädsla efter brottet och efter medlingen. Ett brottsoffer som kände oro för upprepade utsatthet efter brottet uppgav en förändring efter medlingen:

”Det försvann sen. Jag har inte känt så sen utan det försvann. Om det hade gjort det ändå, det vet man ju inte men på något sätt så, just det här att man fick en bild av den här killen och fick en förklaring till varför det hade hänt, ja, jag tror att det var väldigt bra... och för mig också. Jag tror att det här var bra för alla parter som var inblandade.”

Brottsoffren tillfrågades också om vem de ansåg att medling är till för. De flesta har angivit att medling är till för både gärningsmannen och för brottsoffret. Denna bedömning verkar dock vara beroende av brottets art. Vid lindrigare brott, t.ex. skadegörelse av fordon, ansågs medlingen ge gärningsmannen mer utbyte. Däremot ansågs medling vid grövre brott, t.ex. misshandel, vara mer befogat för brottsoffret. Här uppgavs medlingen fungera som ett steg i en bearbetningsprocess hos brottsoffret.

Sammanfattningsvis kan sägas att brottsoffrens upplevelse av deltagandet i medling är beroende av vilken typ av brott de utsatts för. Bland annat upplevs medlingarna vid grövre brott i högre utsträckning vara till för brottsoffret än de lindrigare brotten som snarare anses vara till för gärningsmannen.

Så gott som alla brottsoffer uppgav att de upplevt lättnad och ett avslut på händelsen efter medlingen. En vanlig kommentar var att det var skönt att se ”vad det var för typ.” Den ursäkt som samtliga gärningsmän framförde kan antas ha lett till brottsoffrens upplevda avslut på händelsen. Brottsoffren uppgav att de inte känner någon rädsla för att råka ut för brott igen. Resultaten och intrycken från intervjuerna ger en bild av att de intervjuade brottsoffren är positivt inställda till medling. De flesta är nöjda med sin medlingserfarenhet och kan tänka sig att medverka igen eller rekommendera det till en bekant om denne blev utsatt för brott. Ovanstående resultat kan bekräfta antagandet att medling är en metod som tillåter brottsoffren att på ett konstruktivt sätt efter brottet bearbeta sina upplevelser.

Företag i medling

I de 414 medlingar som genomförts under försöksåret var brottsoffret i 60 procent av ärendena ett företag. I de flesta fall var det fråga om större affärskedjor som blivit utsatta för snatteri men även mindre företag och bostadsbolag som blivit utsatta för skadegörelse. Under hösten 1999 skickades en enkät ut till 50 företag som deltagit i medling och som angivit att de ville bli kontaktade av BRÅ. Endast 27 företag svarade trots att två påminnelser skickades ut. Bort-

fallet är således stort vilket gör att resultaten inte kan generaliseras till hela den ursprungliga gruppen.

I de flesta medlingar företräds företaget av en butikschef – och de som deltagit i medlingen är också de som besvarat enkäten. Alla anger som skäl till deltagandet att de vill förhindra att den unge begår fler brott eller, med olika formuleringar, att de vill ”se honom i ansiktet.” Endast en var tveksam till att delta och denne kände även att medlingen inte var helt frivillig. Alla uppger att de skulle delta i medling igen om de blev tillfrågade.

Denna grupp av brottsoffer har en entydig inställning till gärningsmännen och de brott de begått. De är inte rädda för gärningsmannen eller otrygga på sin arbetsplats till följd av brottet men de oroar sig över hur brotten påverkar företaget ekonomiskt. Några var dock lite nervösa inför själva mötet med gärningsmannen. Utmärkande för denna grupp av brottsoffer är att de har ont om tid och de ser negativt på att medlingen och förberedelser inför medlingen är en tidskrävande procedur.

Alla svarande uppger att gärningsmannen bett om ursäkt under mötet och två tredjedelar är också helt säkra på att ursäkten var äkta, endast en person uppger att ursäkten inte kändes äkta. Några svarande uppger också att ursäkten var det bästa med medlingen men de allra flesta menar att det bästa var att för gärningsmannen få beskriva de konsekvenser som snatterier har för ett företag, dvs. tillrättaföra gärningsmannen. Cirka hälften av respondenterna (14) hade varit med om att skriva ett avtal med gärningsmannen och av dessa var det ungefär tre lika stora andelar som ansåg att avtalet ”mest var till för företaget”, ”mest var till för gärningsmannen” respektive att ”avtalet var till för båda parter”. Detta kan tolkas som att det finns utrymme för att i högre utsträckning konstruera avtal som ger mer påtaglig nytta för alla inblandade.

Internationella erfarenheter

Utvecklingen av medling och andra uttryck för reparativ rättvisa är inte ett enskilt svenskt fenomen. Tvärt om har utvecklingen i många länder, framför allt i Västeuropa och USA, påbörjats långt tidigare än i Sverige. Norge och Finland tillhör de länder som har längst erfarenhet av medling.

Medling i andra länder

I samtliga nordiska länder (utom Island) förekommer medling vid brott. Norge och Finland har bred erfarenhet av metoden. I Danmark pågår sedan 1995 och fram till och med år 2002 en liknande försöksverksamhet som i Sverige.

I Norge är de norska medlingsverksamheterna – *Konfliktråden* – genom lagen om konfliktråd (1991), fullständigt integrerade i rättsväsendet som en särskild sanktion. Överföringen av ärenden till konfliktråd sköts av åklagare och sker i första hand när reaktionen annars skulle ha varit åtalsunderlåtelse, böter eller villkorlig dom. Lagen innehåller inte bestämmelser om åldersgränser, men i praktiken används medling främst när en ung person begått brott. Om medlingen inte ger något resultat i form av ett avtal, återförs ärendet till den vanliga rättsprocessen. Avtalet följs upp och om gärningsmannen inte begått något nytt brott, ger åklagaren en villkorslös åtalsunderlåtelse och den unge blir inte registrerad i något kriminalregister (Nehlin, Lindström och Svanberg, 1998). En omfattande utvärdering av de norska konfliktråden presenterades 1996. Bland annat dras slutsatsen att kontrollen av ungdomar har utökats i och med lagen, dels genom att medling inte används i stället för traditionella påföljder, dels därför att cirka 30 procent av gärningsmännen som deltar i medling är under 15 år, dvs. inte straffmyndiga. Många förväntade sig att medlingen i konfliktråden skulle förebygga återfall i brott. Denna förväntan ligger bakom att konfliktråden i dag mest sysslar med lindrigare straffrättsliga ärenden (främst snatteri) där gärningsmannen är ung, enligt utvärderarna. Vidare framkom att man inte lyckats uppnå målet att förkorta ”reaktionstiden” på de brott som tas till medling. Sammantaget visar dock den norska utvärderingen att konfliktråden trots kritiken uppfyller lagens intentioner (Statskonsult, 1996).

I Finland kan medling ersätta rättegång i vissa ärenden, framför allt vid lindrigare brott och ungdomsbrott. När avtalet från medlingen uppfyllts, avbryts den juridiska processen. Inga åldersgränser finns men i praktiken rör de flesta medlingar även i Finland brott begångna av yngre personer. I Helsingfors var 1996 misshandel mellan unga män det vanligaste brottet i medling. Medlingsverksamheterna – *Förlikningsbyråerna* – sköts av kommunerna. Nu förbereds en lagstiftning som ska reglera förlikningsbyråernas arbete i förhållande till rättsprocessen.

I Österrike är medling ett alternativ till domstolsbehandling och det är åklagaren som avgör om parterna ska erbjudas medling som ett alternativ till rättslig prövning. Den första lagregleringen av medling antogs 1988 och avsåg då enbart brott begångna av unga. Sedan 1999 finns motsvarande lagstiftning även för vuxna. I Frankrike är medlingsverksamheten, som riktar sig till vuxna gärningsmän och deras brottsoffer, organiserad av det franska nationella institutet INAVEM (*L'Institut National d'Aide aux Victimes et de Médiation*), vars huvudsakliga syfte är att verka för att stärka brottsoffers rättigheter. Även i Frankrike regleras medlingen av lagstiftning och det är åklagarna som överför ärenden.

Också i Tyskland och Belgien är medlingsverksamheten lagreglerad och används i första hand av åklagare som ett alternativ till domstolsförhandlingar. Flera östeuropeiska länder har visat stort intresse för att införa medling inom sina rättssystem, vilket redan skett i t.ex. Polen. I Albanien har man nyligen – med utbildning och stöd från Norge – införlivat medling i sin moderniserade lagstiftning.

Medlingens kostnader

Medlingsverksamheten i Sverige har utvecklats spontant och utan restriktioner. Den har inte heller uttalat knutits till rättsprocessen i exempelvis lagtext eller direktiv. Den är alltså i princip fristående från rättsväsendet om man bortser från det samarbete som sker med polisen och i mycket liten utsträckning med åklagaren. Det är därför svårt att uttala sig om hur svensk medlingsverksamhet påverkar rättsväsendets kostnader utifrån den försöksverksamhet som nu pågått drygt ett år. Därför presenteras här i stället hur man resonerar om kostnader i Norge och Finland, de två nordiska länder som idag har utvecklade modeller för medling knutna till sitt rättsväsende.

I utvärderingen av de norska konfliktråden som presenterades år 1996 har konfliktrådens resurseffektivitet mätts. Utvärderarna har valt att mäta resurseffektiviteten i kostnad per ärende. Under 1995 kostade ett medlingsärende i genomsnitt 4500 norska kronor, men det är stora variationer mellan olika konfliktråd. Utvärderingen visar också att det finns en tendens att kostnaden per ärende stiger i de konfliktråd där befolkningsunderlaget är mindre. Sammanfattningsvis menar utvärderarna att kostnaden för medling ter sig som rimlig när alternativet är att ärendet går genom rättsapparaten (Statskonsult, 1996).

I en "cost-benefit"-analys av de finska medlingsprojektens arbete ställt i relation till den ordinarie rättsprocessen ställs frågorna om samhället kan tjäna på medling, om medling är lönsamt och hur stor i så fall lönsamheten är. Där jämfördes utgifterna för verkliga rättsfall i vilka det medlades med hypotetiska, men jämförbara, rättsfall där det inte medlats. Kostnadsunderlag samlades in från olika berörda myndigheter. Resultaten tyder på att medling kan vara socioekonomiskt lönsamt. Utöver detta påpekas i utredningen att medling är en tidsparande åtgärd och att *om man kan* konstatera att medling kan förebygga

brott genom att avbryta brottsliga karriärer så är det än mer lönsamt att använda sig av medling (Aaltonen, 1998).

Erfarenheter från våra nordiska grannländer visar således att medling kan vara en kostnadseffektiv ersättning till en ordinarie rättsprocess och därmed minska rättsväsendets kostnader.

Samarbete över nationsgränser

De flesta länder har någon form av organisation för inbördes erfarenhetsutbyte, utarbetande av gemensamma riktlinjer och liknande frågor. I Sverige finns *Föreningen för Medling i Sverige* (startad år 1998). För utbyte av erfarenheter av medling över nationsgränserna finns eller utvecklas nu ett antal organisationer. Under år 1998 bildades *Nordiskt Forum för Medling*, vars syfte är att verka för att medling som konfliktlösningsmetod utvecklas och sprids i Norden. En mer renodlad inriktning på medling vid brott har *European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice*, som då detta skrivs är under bildande. Initiativet till denna organisation kommer från de länder som deltog i Europarådets arbete med rekommendationer om medling.

Sedan år 1997 finns *International Network for Research on Restorative Justice for Juveniles*, som varje år samlar forskare och praktiker inom området till kunskapsutbyte och reflektion.

År 1996 tillsatte Europarådet en expertgrupp med uppdraget att se över möjligheterna till en gemensam hållning vad gäller medling vid brott. Expertgruppens förslag antogs av ministerrådet den 15 september 1999. Sverige har därmed antagit rekommendationen (R (99) 19). Europarådets yttrande är ”en rekommendation till medlemsstaternas regeringar, att överväga (...) när man utvecklar medling vid brott (...)”. I rekommendationen föreslås att medling ska vara tillgänglig för alla (”a generally available service”) och i alla stadier av en rättsprocess. Man rekommenderar också att lagstiftningen ska underlätta att medling används. Rättsväsendets myndigheter rekommenderas besluta om medling ska föreslås som alternativ till rättegång. Här förutsätts alltså att medling ersätter den ordinarie rättsprocessen.

Vidare rekommenderas att det ska finnas riktlinjer för hur användandet ska ske, särskilt vid överföringen av ärenden och hur ärendena hanteras. Dessa riktlinjer ska styras av vedertagna kvalitetskrav och övervakas av en kunnig enhet. Vikten av kvalificerad utbildning för medlarna understryks, liksom vikten av att medlemsstaterna understödjer forskning och utvärdering av medling vid brott.

Förenta Nationerna (FN) har under 1990-talet antagit ett flertal resolutioner som, vid sidan av sitt huvudinnehåll, uppmanar länderna att utveckla medling och andra konfliktlösningsmetoder. Ett exempel på detta är deklARATIONEN om brottsoffers rättigheter (Nr 1990/22). För närvarande arbetar man med ett för

slag till resolution som direkt handlar om medling vid brott, med samma typ av innehåll som Europarådets rekommendation. Det förberedande arbetet med innehållet i resolutionen beräknas vara avslutat under år 2000 eller senast år 2001.

Diskussion

Den internationella tendensen är att de länder som börjat använda medling fortsätter att utveckla metoden och infogar i många fall medling i lagstiftningen. De senaste tio åren har ett 50-tal medlingsprojekt startats i Sverige, och de allra flesta har fortsatt sin verksamhet. Det finns därför goda skäl att tro att utvecklingen av medlingsverksamhet kommer att fortsätta i landet, oavsett lagstiftning. Inför denna utveckling finns det en rad frågor som bör bli föremål för diskussion. Vilken instans i samhället är bäst lämpad att bedriva medlingsverksamhet? På vilket sätt kan rättsväsendets myndigheter understödja verksamheten? Vilka syften bör verksamheten ha? Och sist men inte minst: Hur bör verksamheten utformas och bedrivas för att på bästa sätt främja sina olika syften?

Nästan alla projekt inom försöksverksamheten är organiserade inom kommunernas socialtjänst, antingen som en fristående verksamhet eller parallellt med övrig verksamhet. BRÅ har därför haft begränsade möjligheter att studera hur andra instanser skulle ha arbetat med medling. Det som trots allt framkommit är att helt ideellt drivna projekt har svårt att få ärenden hänvisade till sig på grund av sekretessregler. Frivilligorganisationer, främst brottsofferjourer och religiösa samfund, bidrar dock till kommunalt drivna medlingsprojekt på ett förtjänstfullt sätt.

Det framstår inte som främmande för socialtjänsten att arbeta med medling. Den utbildning och de erfarenheter från arbetslivet som en socionom har, ger goda förutsättningar för att förstå problematiken och tillämpa metoden. Dessutom är förutsättningarna för samarbete med rättsväsendet goda. Bland annat utgör sekretessreglerna inget hinder för överföring av ärenden. Utvärderingen visar dock att projekt där medling bedrivs parallellt med övrig verksamhet inom socialtjänsten ofta får avstå från medlingsuppgiften till förmån för mer akuta göromål. En medlingsverksamhet som bedrivs fristående från det ordinarie arbetet inom socialtjänsten har således bäst förutsättningar att komma att fungera.

Utan stöd och aktivt samarbete från rättsväsendets sida, främst åklagare och polis, är det svårt för projekten att få full legitimitet och genomslagskraft. Det överensstämmer med erfarenheter från andra länder. En slutsats av utvärderingen är att dessa myndigheter är i behov av tydligare regelverk om hur de ska förhålla sig till medlingen. Bland annat hur ärenden ska överföras och hur den ordinarie rättsprocessen påverkas av att medling ägt rum eller planeras. Medling är i dag ett komplement till, och äger i de flesta fall rum helt eller delvis oberoende av rättsprocessen. Men det finns redan idag utrymme för t.ex. åklagarna att ta hänsyn till om en medling ägt rum, nämligen i bestämmelserna om åtalsunderlåtelse i LUL. Där anges att åklagaren särskilt ska beakta den unges vilja att avhjälpa eller begränsa skadan eller på annat sätt gottgöra målsäganden. Ett förtydligande av de inslag av medlingskaraktär som finns i lagtext redan idag skulle kunna ge medlingsverksamheten bättre förutsättningar och

ökad legitimitet. (För översikt över lagtexter, se bilaga 2.) Dessutom skulle åklagarna, genom sin kompetens och centrala funktion kunna ha den överblick som krävs för att hänvisa ärenden till medling.

Inom försöksverksamheten har två olika inriktningar hos medlingsverksamheten kunnat urskiljas. Många av syftena är gemensamma men olika aspekter betonas, t.ex. att sätta stopp för en kriminell karriär, lösa konflikter mellan parterna, hjälpa brottsoffren, stärka den sociala kontrollen, eller tillrättaföra ungdomar. Medlingsbegreppet är oklart och det blir därför nödvändigt att i daglig medlingsverksamhet begrunda och förtydliga sina syften. Om man undviker att reflektera över detta finns det risk för att verksamheten får ett felaktigt innehåll och form eller blir missriktad, dvs. att den inte fullgott uppnår något av syftena.

Vid en eventuell lagstiftning på området är det ännu viktigare att på ett tydligt sätt definiera medlingsbegreppet och verksamhetens syften. De som främst kommit till uttryck i försöksverksamheten, och som enligt BRÅ är de som bör understrykas i eventuell lagstiftning, är att minska återfall i brott och att minska brottsoffers lidande. Det vill säga att verksamheten bör utformas så att både brottsoffer och gärningsmän kan ha nytta av den.

För syftet att minska återfall i brott krävs en mer fokuserad verksamhet än den nuvarande. Medling som en generell åtgärd vid brott som exempelvis snatteri kan ifrågasättas, särskilt där gärningsmannen är under 15 år. BRÅ:s utvärdering visar att gärningsmännens ålder i merparten av brott mot affärsverksamhet varit under den som regeringen avsåg att försöksverksamheten skulle omfatta (15-17 år). Större delen av dessa medlingar gäller snatterier. Studien av gärningsmännen som genomgått medling pekade mot att när brottet inte inneburit några känslomässiga konsekvenser för brottsoffret är förutsättningen mindre för att känslomässigt kunna förankra kunskapen om brottets konsekvenser för brottsoffret hos gärningsmannen, medan förutsättningarna är större vid brott som drabbat en privatperson. Medlingar vid sådana brott ger därför större möjligheter till insikt om brottets konsekvenser.

Snatteri är det vanligaste och mest utbredda ungdomsbrottet (Dolmén, Lindström, 1991). Om medlingsverksamheten vänder sig till hela gruppen av ungdomar som snattar och "åker fast" är det troligt att en stor andel av dem som blir föremål för medlingen ändå aldrig skulle begå ett nytt brott, än mindre påbörja en kriminell karriär. Det är alltså möjligt att välja ut brottstyper som är mer strategiska för att förutse en kriminell karriär. I en studie, utförd av BRÅ, identifieras debutbrott som indikerar en hög risk för fortsatt brottskarriär och för vilka debutbrott denna risk är låg. I undersökningen har tre s k strategiska brott identifierats: tillgrepp av fortskaffningsmedel, rån och stöld. Mer än var fjärde person, som i sin debut lagförs för tillgrepp av fortskaffningsmedel, kommer i sitt fortsatta liv att tillhöra den lilla grupp som svarar för 50 procent av den totala brottsligheten. Däremot är det mycket låg risk att en person som vid första lagföringen, lagförs för snatteri ska utveckla en karriär som kronisk brottsling (BRÅ-rapport 2000:3).

Detta i kombination med en översyn av den unge gärningsmannens livssituation i övrigt borde vara det bästa sättet att rikta åtgärden till en grupp där be-

hovet är som störst. Därmed inte sagt att medling med unga gärningsman som begått lindriga brott inte är förtjänstfullt – i enskilda ärenden kan det vara lämpligt, särskilt när hänsyn tas till gärningsmannens övriga situation. I BRÅ:s utvärdering framkom dock att vid 20 procent av medlingarna där gärningsmannen var under 15 år, närvarade inte någon av föräldrarna till gärningsmannen. BRÅ anser att föräldrar i betydligt högre omfattning bör närvara vid medlingar och att det är en självklarhet vid medlingar när gärningsmannen är under 15 år.

För syftet att minska brottsoffers lidande krävs ökad kunskap. Vid brott mot privatpersoner kan medling vara till stor hjälp för brottsoffret, men denna måste utföras med största försiktighet. Den som medlar i denna typ av ärenden måste därför besitta kunskaper om bland annat brottsoffers reaktioner och behov. Det är därför viktigt att denna typ av kunskap når dem som bedriver medlingsverksamhet och medlar. Socialtjänsten är traditionellt inriktad på att arbeta med den unges personliga problem och orsaker till kriminalitet såsom eventuellt missbruk, familjeproblematik osv. Om medling organiseras inom socialtjänsten behövs kompetensutveckling.

Det bästa sättet att forma och bedriva en verksamhet utifrån ett väl definierat syfte är att ha stor kunskap på området. I utvärderingen framkom att försöksverksamhetens projekt i liten utsträckning utvecklat sin verksamhet utifrån någon underbyggd, teoretisk tankegång om hur verksamheten påverkar brottsoffer respektive gärningsmän. Det är viktigt att den bakomliggande tanken med metoden finns med i arbetet och att verksamheten inte bedrivs bara för att metoden i sig är tilltalande.

Projektens verksamhet är inte heller i någon högre utsträckning formad utifrån en analys av ungdomsbrottslighet i området där man verkar. Hur omfattande är ungdomsbrottsligheten och hur ser dess struktur ut? Hur bör medlingsverksamheten formas utifrån denna kunskap? Underlaget för en medlingsverksamhet kan exempelvis vara för litet för att ett projekt ska kunna bedrivas i en kommun. I sådana fall skulle det kunna vara bra att samordna verksamheten med närliggande kommuner. Vissa områden kan också ha en särskild struktur på ungdomsbrottsligheten (t.ex. säsongrelaterad) som gör att verksamheten bör ha en särskild inriktning.

Få utvärderingar av enskilda projekt har initierats, trots att detta underströks i BRÅ:s utbildning. Utvärderingar är nödvändiga som underlag för organisatoriska eller politiska beslut men är också värdefulla för erfarenhetsutbyte mellan projekten.

Arbetet i försöksverksamheten har således varit förankrat i sunt förnuft snarare än i kunskap, vilket projekten trots allt kommit långt med. Verksamheten är ung och outvecklad. Vid en eventuell utvidgning av verksamheten kommer det därför att finnas ett samlat behov av kunskapsutveckling och utbildning i medlingsverksamhet. Dessutom kommer det att finnas ett utökat behov av erfarenhetsutbyte projekten emellan.

Litteratur

- Aaltonen, A.** (1998). *Sovittu juttu – sotuhinta. Förlikning till rimligt pris. Kostnadseffekterna av brottsförlikning jämfört med behandling i rättsinstans.* Rapport 230 – STAKES. Helsingfors
- Adizes, I.** (1988). *Organisationers livscyklar.* Kristianstad: Liber.
- Belgrave, J.** (1995). *Restorative Justice: A discussion paper.* Ministry of Justice, New Zealand
- Blagg, H.** (1985). *Reparation and justice for juveniles. The Corby experience.* *British Journal of Criminology* 7.
- Braithwaite, J.** (1997). *Restorative justice: Assessing an immodest theory and a pessimistic theory.* Australian Institute of Criminology.
- Brottsförebyggande rådet** (1977). *Nytt straffsystem. Idéer och förslag.* BRÅ-rapport 1977:7. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet** (1999). *Medling vid brott. Rapport från en försöksverksamhet.* BRÅ-rapport 1999:12. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet** (1999). *Medling vid brott. Gärningsmännen berättar.* BRÅ-rapport 1999:14. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet** (2000). *Strategiska brott. Vilka brott förutsäger en fortsatt brottskarriär?* BRÅ-rapport 2000:3. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Christie, N.** (1977). *Conflict as Property.* *British Journal of Criminology* 17.
- Dahlöf, A.** (1996). *Sverige. Gärningsman och offer möts inför medlaren.* BRÅ:s tidskrift Apropå 5-6: 5ff.
- Dolmén, L., Lindström, P.** (1991). *Skola, livsstil och brott.* BRÅ-rapport 1991:3. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Justitiedepartementet** (1998). (Ju 97/1394) *Uppdrag åt Brottsförebyggande rådet att inleda och utvärdera en försöksverksamhet med medling för unga lagöverträdare.*
- Justitiedepartementet** (1998). (Dir. 1998:30) *Kommittédirektiv. Medling m.m. för unga lagöverträdare.*
- Justitiedepartementet** (1998). (Dir. 1998:31) *Kommittédirektiv. Tilläggsdirektiv till Kommittén för brottsförebyggande arbete.*
- Mielityinen, I.** (1999) *Rikos ja soivittelu. Valikoituminen, merkitys ja uusintarikollisuus.* (English summary) Helsingfors.
- Nehlin, C., Lindström, P. och Svanberg, K.** (1998) *Medling vid brott. Om mötet mellan unga gärningsmän och brottsoffer.* Södertälje: Kommentus
- Riksåklagaren** (1996). *Medlingsverksamhet för unga lagöverträdare. En kartläggning av projekt. Ett förslag till modell för medling.* Åklagarväsendet: Rapport 1996:6.
- Schiff, M. F.** (1998). *Restorative Justice Interventions for juvenile offenders: A research agenda for the next decade.* *Western Criminology Review.*

- Schneider, A.** (1986). Restitution and recidivism rates of juvenile offenders: results from four experimental studies. *Criminology* 24.
- Statskonsult** (1996). *Evaluering av konfliktrådsordningen, slutrapport* Oslo
- Umbreit, M.** (1994). *Victim meets offender. The impact of restorative justice and mediation.* New York: Criminal Justice Press.
- Umbreit, M.** (1996). *Mediating interpersonal conflicts. A pathway to peace.* New York: Willow Tree Press.
- Umbreit, M.** (1997). Humanistic mediation: A transformative journey of peacemaking. *Mediation Quarterly* 3.
- Van Ness, D.** och **Strong, K.H.** (1997). *Restoring justice.* Cincinnati: Anderson Publishing Co.
- Zehr, H.** (1990). *Changing lenses.* Scottsdale: Herald Press.
- Zila, J.** (1988). *Förlikning mellan brottsoffer och gärningsman. En litteraturgenomgång.* I: Wiklund, G. (red.) *Brottsoffer.* BRÅ utredning, 1988:1. Stockholm: Allmänna förlaget.
- Örnerborg, E.** (1999). *Nya Zeeland. Familjerådslag ersätter rättegång för unga.* BRÅ:s tidskrift *Apropå* 2: 20-22.

Bilagor

Bilaga 1.

Tabell 1. Projekten inom försöksverksamheten med medling för unga lagöverträdare.

Borlänge	Sollentuna
Eskilstuna	Solna/Sundbyberg/Ekerö
Forshaga	Stockholm (Kungsholmen)
Göteborg (Jour)	Stockholm (Maria, Gamla stan)
Göteborg (Linnéstaden)	Stockholm (Skärholmen)
Göteborg (Västra Frölunda)	Stockholm (Vantör)
Haninge	Sundsvall
Helsingborg	Timrå
Hudiksvall/Nordanstig	Tyresö
Järfälla	Umeå
Laholm	Uppsala
Lund	Värmdö
Mariestad	Västerås (Kommun)
Motala	Västerås (Revansch)
Mölnadal	Örnsköldsvik
Skövde	Österåker

Tabell 2. Datainsamlingsmetoder vid utvärderingen av försöksverksamheten med medling för unga lagöverträdare.

Data	Källa	Undersöker	Tid
Kvantitativa	Enkät 1	Projektet	Vår 1999
	Enkät 2	Projektet	Höst 1999
	Medlingsprotokoll	Medlingarna	981015-
	Ansökningar om medel	Projektet	Höst 1998
	Enkät	Brottsoffren/företag	Höst 1999
	Enkät	Projektens samarbetspartner	Höst 1999
Kvalitativa	Personliga kontakter	Projektet	981015-
	Samlingsdagar/utbildning	Projektet	981015-
	Intervjuer	Gärningsmännen	Vår 1999
	Intervjuer	Brottsoffren/privat	Höst 1999

Bilaga 2

Medling inom ramen för gällande lagstiftning (ur Dir. 1998:30)

”I lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL) finns en bestämmelse som ger polisen en uttrycklig rätt att anmoda unga lagöverträdare att ställa till rätta. Av 13 § LUL följer att en polisman får anmoda den som har fyllt eller kan antas ha fyllt 15 men inte 18 år att så snart som möjligt vidta åtgärder för att avhjälpa eller begränsa skada på egendom på grund av brott, om den unge erkänt brottet eller om det annars med hänsyn till omständigheterna är uppenbart att den unge begått brottet.

Det finns vidare bestämmelser i brottsbalken som ger domstol möjlighet att meddela föreskrifter som syftar till att få unga lagöverträdare att ställa till rätta efter brott. Av 31 kap. 1 § brottsbalken följer att om det har uppkommit skada på egendom genom brottet och det bedöms vara ägnat att främja den dömdes anpassning i samhället, får rätten, i samband med att den överlämnar den unge lagöverträdaren till vård inom socialtjänsten, föreskriva att den dömda på tid och sätt som anges i domen skall biträda den skadelidande med visst arbete, som syftar till att avhjälpa eller begränsa skadan eller som annars i belysning av brottets och skadans art framstår som lämpligt. En sådan föreskrift får meddelas endast med den skadelidandes samtycke. Möjligheten för domstol att kunna meddela en sådan föreskrift gäller inte bara unga lagöverträdare. Motsvarande möjlighet finns även i fråga om den som döms till skyddstillsyn eller villkorlig dom.

Om den som begått ett brott visar vilja att ställa till rätta efter sig skall detta beaktas vid den rättsliga prövningen. Av 29 kap. 5 § p 2 brottsbalken följer att domstolen vid straffmätningen – utöver brottets straffvärde – i skälighetsomfattning skall beakta om den tilltalade efter förmåga har försökt förebygga eller avhjälpa eller begränsa skadliga verkningar av brottet. Av 30 kap. 4 § brottsbalken följer vidare att rätten vid val av påföljd skall fästa särskilt avseende vid omständigheter som talar för en lindrigare påföljd än fängelse. Därvid skall rätten beakta sådana omständigheter som anges i 29 kap. 5 § brottsbalken.

Den bestämmelsen i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare som gäller åtalsunderlåtelse gör det möjligt att, vid prövningen av frågan om åtalsunderlåtelse skall meddelas, beakta den unges vilja att ställa till rätta efter sig. Genom propositionen 1987/88:135 ändrades bestämmelserna om åtalsunderlåtelse på så sätt att det i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare uttryckligen anges att åklagaren vid sin bedömning av om åtalsunderlåtelse skall meddelas, skall väga in den unges vilja att ersätta målsäganden för den skada som uppkommit genom brottet eller att avhjälpa eller begränsa skadan. I förarbetena till bestämmelsen framhölls dock att det är angeläget att en sådan bestämmelse inte får leda till olikhet inför lagen på det sättet att den som har det så ställt att han utan större uppoftningar kan gottgöra målsäganden därigenom ges större möjlighet att undgå domstolsprövning. Det uttalades vidare att avsikten inte varit att skapa ett system där man kan "köpa sig fri" från åtal (prop. 1987/88:135 s. 30).

För att ytterligare uppmuntra att unga lagöverträdare tar ansvar för sina handlingar gjordes genom 1995 års ungdomsomsorgsreform (se prop. 1994/95:12) ett tillägg till

bestämmelsen om åtalsunderlåtelse i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. Av ändringen följer att åklagaren vid prövningen av om åtalsunderlåtelse skall meddelas skall beakta – förutom den unges vilja att ersätta målsäganden för skada som uppkommit genom brottet, att avhjälpa eller begränsa skadan – den unges vilja att på annat sätt gottgöra målsäganden. Som exempel angavs i propositionen att den unge kan ha utfört visst arbete för målsägandens räkning eller deltagit i medling. Det uttalades vidare att det kan beaktas att den unge bett målsäganden om ursäkt (se prop. s. 78).

Benägenheten att ställa till rätta kan också vägas in vid polisens bedömning av om rapporteftergift bör meddelas (se prop. 1987/88:135 s. 29).

Gällande lagstiftning innebär således att den unges vilja att gottgöra målsäganden skall beaktas dels av domstol vid straffmätning och påföljdsval, dels av polis och åklagare vid prövningen av om rapporteftergift och åtalsunderlåtelse kan meddelas. Det innebär att den omständigheten att en ung lagöverträdare har deltagit i medling redan i dag skall beaktas vid den rättsliga prövningen. Det förhållandet att den unge deltagit i medling tillerkänns dock inte någon avgörande betydelse. Medling kan därmed i dag sägas utgöra ett komplement till påföljdssystemet.”

English summary

Victim–offender mediation: Final report on a Swedish experiment

Published by:

National Council for Crime Prevention (BRÅ)

P.O. Box 1386

SE-111 93 Stockholm

Sweden

Internet: www.bra.se

Reference:

BRÅ-report 2000:8

ISSN 1100-6676, ISBN 91-38-31618-8

Available in Swedish from:

Fritzes Kundtjänst

SE-106 47 Stockholm

Sweden

Mediation with crime is a way of bringing perpetrators together with their victims in the presence of an impartial mediator. The theoretical point of departure for mediation is that perpetrators shall be given an opportunity to understand and take responsibility for the consequences of their offences. In addition, the opportunity shall be given for victims to work through the experience of being a victim, and for the immediate community to reinforce social control.

The first Swedish project with mediation was started in 1987 in the town of Hudiksvall. There, a policeman seized the opportunity to bring young persons who had committed an offence together with their victims. In the same year, a voluntary mediation project was started in the Solna/Sundbyberg suburb of Stockholm. By the beginning of the 1990s a handful of mediation projects had been started in a number of municipalities.

In 1994, the government requested the Prosecutor-General to make a survey of the experience gained on carrying out mediation. The Prosecutor-General was also asked to work out one or more models for carrying out mediation with youthful offenders. The subsequent report stated that mediation can be developed as an alternative or supplementary sanction to be used primarily with youthful offenders. A model for such work was put forward together with a number of proposals on changes in legislation. Starting a nation-wide trial, which should be the subject of a scientific evaluation, was recommended. This

should take place before political decisions were taken on the final framework for mediatorial activities, for instance legislation.

The National Council for Crime Prevention has evaluated the trial with mediation projects for youthful offenders in different parts of the country. The trial has been in operation for slightly more than one year, a period that is too short for rigorous evaluation. The trial is composed of thirty-two different projects, each with its own conditions. These concerned, for instance, whether mediators worked full or part-time, mediation methods and initial knowledge. More than 400 mediation cases have been dealt with during the year of the trial. Four of the projects account for more than 70% of mediation cases. Twelve projects carried out five or fewer mediations during the same period and three projects carried out none.

More than half of the offences dealt with during the year of the trial relate to shoplifting or the infliction of damage to an enterprise. In the latter case, it was usually the owner or shopkeeper who took part in the mediation. Rather more than one in ten of the mediations concerned violent offences involving private persons. One-third of the mediations were carried out with youthful offenders under 15, the age of criminal responsibility. In slightly more than 50 percent of cases, the perpetrator was over 15 and up to 17 years of age. This is the age-group that, in the government's directive, was to be the primary target group.

The majority of the projects were organized by the municipal social welfare services, either as separate distinct projects or in parallel with regular activities. One project was arranged by the police and one other by a voluntary association. Projects organized by voluntary organizations found difficulty in securing access to cases, usually because of the provisions on confidentiality. Projects organized in parallel with some other activity were often compelled to refrain from the task of mediation because priority had to be given to the more pressing nature of the other activity.

A well-functioning collaboration with other administrations and organizations was essential for mediatorial work. In the day-to-day work the projects have mainly collaborated with the police (notably the policeman investigating the offence), with the social welfare service (notably the youth section) and with prosecutors. This collaboration was necessary from several points of view, but especially in order to obtain referral of cases that are susceptible of mediation.

The projects have been run in close contact with the police. With several of the projects a mediator or some other responsible person has sojourned at the main police station or had a room there. Some projects, however, found it difficult in the beginning to start up a functional collaboration. This difficulty would seem to have diminished in importance during the year of the trial; it has occurred chiefly because of an absence of official instructions on the matter. The police were the body that referred most cases for mediation, followed by the social welfare services. Collaboration with the social welfare service functioned without any major problem. Where problems have occurred, they have been because the service concerned failed to become sufficiently involved

in, or to give priority to, the development of the mediation project. As few as three cases were referred by prosecutors. They do not perceive existing provisions – for example in the legislation on youthful offenders – as sufficiently binding for seeing that mediation has occurred or taking the initiative to see that a mediation is carried out. Some prosecutors were resistant to the idea of mediation until after the formal judicial procedure had been concluded. The projects were also run in collaboration with victim support organizations, the courts and religious bodies.

Two qualitative studies of victims and perpetrators respectively have been carried out with the aim of providing a description of the subjective experience of mediation. These studies show *inter alia* that the victims in cases of property offences against enterprises often perceived mediation as being for the benefit of the perpetrator. With this kind of mediation there was less possibility to achieve an emotionally grounded knowledge on the part of the perpetrator of the consequences of the offence. The conditions for doing so were more favourable when the offence concerned a private person. Thus, mediation with such offences provided better possibilities for insight into the consequences of the offence – an insight which is expected to lead to a reduction in relapses into crime. Private person who had been victims and subsequently interviewed stated that they have experienced a sense of relief and a termination of feelings associated with the offence event following mediation. They also thought that it was positive that the perpetrator was no longer anonymous but, had so to speak, been provided “with a face”. It should, however, be said that the two studies are based on limited samples and that the conclusions drawn cannot be taken as generalizations applicable to all those who took part in the trial with mediation.

The evaluation shows tendencies to use two approaches in Swedish mediation work. One was based on the idea of putting an early stop to criminal activity and was used primarily with property crime and younger perpetrators who were often under the age of criminal responsibility. The mediation was frequently of short duration and the content was mainly informative, chiefly emphasizing the material consequences of the offence. The other approach was focused more on conflict resolution and what emerged in the dialogue between the participants. These mediations were used mainly with offences against private persons and often with somewhat older perpetrators. They took a longer time to carry out and were often preceded by a prior meeting with the victim. The majority of the projects, especially those that were newly started, did not make use of one of these approaches to the exclusion of the other but pursued instead a middle course.

Conclusions of the National Council for Crime Prevention

There are good reasons to think that mediation will continue to be developed in the country regardless of the nature of legislation. It is worth asking, therefore, which body in the community is best suited to undertake this activity. The National Council is of the opinion that the organization of mediation is best undertaken by the municipalities' social welfare service. This service provides the best conditions for ensuring an activity of good quality, undertaken by persons used to dealing with the kind of problems that arise and offering opportunities for appropriate training. The National Council's evaluation shows that mediation is best established as a functional activity if it is undertaken as an independent operation clearly distinct from other work.

Another finding of the evaluation is that prosecutors, and even to some extent the police, need clear instructions as to their responsibilities *vis-à-vis* mediation. It is true that there already exist legislative provisions, for example in the law on youthful offenders, which seek to ensure that perpetrators shall make good the injury they cause or which imply that mediatorial activities should be undertaken. The National Council for Crime prevention considers that a further clarification of such provisions would give mediation enhanced legitimacy and vigour.

When considering possible legislation on the matter it is vital that the notion of mediation and the aims of mediatorial activity are clearly defined. The two purposes that emerge most clearly from the trial – and which, in the view of the National Council should be emphasized in legislation – are those of reducing relapse into crime and reducing the sense of suffering by victims. This means that mediation should be so designed that both victims and perpetrators can draw benefit from it.

If one of the main purposes is to prevent relapse into crime, then doubt arises as to whether mediation should be a *general* response to, for example, shoplifting. Since a large proportion of those that are caught shoplifting will probably not commit the offence again, let alone be at the beginning of a criminal career, it is not necessary to make use of mediation for the entire group of such youthful offenders. It is more useful to make use of the measure with the particular group or groups where a strategic examination of the offences and the perpetrators' personal and social situation suggests that there is need of it to prevent the development of a criminal career.

In another study carried out by the National Council of Crime Prevention, three *début* offences were identified that were associated with a high probability for continued criminality – vehicle theft, robbery and theft. By contrast, a very low probability for the development of chronic criminality was associated with a first conviction for shoplifting.

This is not to say that mediation is without value in cases of minor offences. There may well be individual cases where, having regard to the perpetrator's personal and social situation, mediation can usefully be brought into

play. The National Council considers that a parent or guardian should be present during mediation, especially where the offender is under fifteen years of age.

With serious offences, where the purpose is often to satisfy the needs of victims, mediators must be fully conversant with the problems of victims of crime. For this reason it is important to increase the emphasis placed on these problems in the agenda of mediatorial activity. This is especially important in the training of mediators.

The evaluation has shown that little attention has been given in the development of the projects' work to well-based thought on how it affects the participants. Nor has this work to any great extent been built on an analysis of youthful offending in the neighbourhood in question.

Thus, even if much has been achieved, mediatorial activities have largely been based on common-sense approaches rather than knowledge. Mediation is still in its early stages and in process of further development. With any future expansion of mediatorial activities there will be a general need to improve both knowledge and training. There will also be an increased need to exchange experience between the various projects.